

**STUDII DE FUNDAMENTARE ANALITICE, CONSULTATIVE ȘI
PROSPECTIVE NECESARE PENTRU ACTUALIZAREA
PLANULUI URBANISTIC GENERAL**

**STUDIU ISTORIC DE FUNDAMENTARE ȘI
DELIMITARE A OBIECTIVELOR ȘI ARIILOR
PROTEJATE COMUNA SÂNTANDREI, BIHOR**

SC ATELIER ARHITECT ARNOLD SZABO SRL
ORADEA, STR. GHEORGHE DOJA NR. 99/C
0737/040685 szabo_anemari@yahoo.com

**STUDIU ISTORIC DE FUNDAMENTARE ȘI DELIMITARE
A OBIECTIVELOR ȘI ARIILOR PROTEJATE
COMUNA SÂNTANDREI, JUD. BIHOR**

PAGINA DE SEMNĂTURI

ÎNTOCMIT

ARH. SZABO ANE MARIE

SPECIALIST ATESTAT M.C. NR 392 SD

SPECIALIST CU DREPT DE SEMNATURĂ RUR D, E, F6, G5

CUPRINS

1. INTRODUCERE	
1.1 DATE DE RECUNOAȘTERE A DOCUMENTAȚIEI	
1.2 SCOPUL ȘI OBIECTIVELE PLANULUI URBANISTIC PENTRU ZONA CONSTRUITĂ PROTEJATĂ	
2. DELIMITAREA ZONEI CONSTRUITE PROTEJATE	
2.1 BAZA LEGISLATIVĂ A STUDIULUI	
2.2 SURSE DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE	
2.3 ÎNCADRAREA ÎN TERITORIU	
2.4 STUDIU ISTORIC GENERAL	
2.4.1 CARACTERISTICI SEMNIFICATIVE ALE TERITORIULUI ȘI LOCALITĂȚILOR, REPERE ÎN EVOLUȚIA SPAȚIALĂ A LOCALITĂȚILOR DIN ZONĂ	
2.4.2 SCURT ISTORIC, COMPONENTA POPULAȚIEI ȘI A STRUCTURII ETNICE ȘI RELIGIOASE, EVOLUȚIA OCUPAȚIILOR TRADIȚIONALE ALE LOCUIITORILOR	
2.4.3 EVOLUȚIA TRAMEI STRADALE ȘI A TERITORIULUI ADMINISTRATIV, EVOLUȚIA FONDULUI CONSTRUIT, INTERVENȚIILE ASUPRA PEISAJULUI NATURAL	
2.4.4 CONCLUZIILE STUDIULUI ISTORICO-URBANISTIC	
2.4.5 IDENTIFICAREA VALORILOR DE PATRIMONIU	
2.4.6 CONCLUZIILE STUDIULUI ISTORICO-ARHITECTURAL	
2.5 DEFINIREA (STABILIREA CRITERIILOR -ISTORICE, URBANISTICE, FUNCȚIONALE, DE VIZIBILITATE)	
3. STUDIU URBANISTIC PRIVIND RELAȚIILE DINTRE ZONA PROTEJATĂ - LOCALITATE	
3.1. ÎNCADRAREA ÎN LOCALITATE	
3.2 DELIMITAREA ZONEI CONSTRUITE PROTEJATE	
3.3 IDENTIFICAREA VALORILOR ARHITECTURALE	
3.4 FIȘE ANALITICE ALE IMOBILELOR MARCATE	
4. REGLEMENTĂRI GENERALE DE CONSTRUIRE	
4.1 ÎN ZONA CONSTRUITĂ ISTORICĂ	
4.2 ÎN ZONA DE PROTECȚIE A MONUMENTELOR	
5. FIȘA ISTORICĂ A LOCALITĂȚII	
6. PLANȘE EXPLICATIVE	
SÂNTANDREI	-DELIMITAREA ZONEI CONSTRUITE PROTEJATE SUPRAPUNERE CU A DOUA HARTĂ MILITARĂ AUSTRIACĂ -ZONELE DE PROTECȚIE ALE MONUMENTELOR, ZONA CONSTRUITĂ PROTEJATĂ, VALORI ARHITECTURALE
PALOTA	-DELIMITAREA ZONEI CONSTRUITE PROTEJATE SUPRAPUNERE CU A DOUA HARTĂ MILITARĂ AUSTRIACĂ -ZONELE DE PROTECȚIE ALE MONUMENTELOR, ZONA CONSTRUITĂ PROTEJATĂ, VALORI ARHITECTURALE

1. INTRODUCERE

1.1 DATE DE RECUNOAȘTERE A DOCUMENTAȚIEI

DENUMIREA PROIECTULUI: **STUDIU ISTORIC DE FUNDAMENTARE ȘI DELIMITARE A OBIECTIVELOR ȘI ARIILOR URBANE PROTEJATE**

COMUNA SÂNTANDREI, JUD. BIHOR

AMPLASAMENT: **COMUNA SÂNTANDREI, JUD. BIHOR**

BENEFICIAR: **PRIMĂRIA COMUNEI SÂNTANDREI**

PROIECTANT: **PROIECTANT DE SPECIALITATE**

SC ATELIER ARHITECT ARNOLD SZABO SRL

DATA ELABORARII: **DECEMBRIE 2024- MARTIE 2025**

1.2 SCOPUL ȘI OBIECTIVELE PLANULUI URBANISTIC PENTRU ZONA CONSTRUITĂ PROTEJATĂ

Scopul prezentului studiu este:

- identificarea valorilor urbanistice si arhitecturale ale localității
- evidențierea rolului de catalizator ale acestora de-a lungul evoluțiilor în timp și spațiu
- delimitarea arealelor obiectivelor punctuale protejate
- instituirea de reglementări de protecție și punere în valoare

2. DELIMITAREA ZONEI CONSTRUITE PROTEJATE

2.1 BAZA LEGALA A STUDIULUI

- Codul civil
- Legea 5-2000 privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului național – Secțiunea a III-a – zone protejate
- Legea 350-2001 privind amenajarea teritoriului și urbanismului, cu modificăriile și completările ulterioare
- Legea 422-2001 privind protejarea monumentelor istorice, cu modificările ulterioare, republicată
- Legea 50-1991 privind autorizarea executării lucrărilor de construcții, republicată, cu modificările ulterioare
- Hotărârea Guvernului nr. 525-1996 privind aprobarea Regulamentului general de urbanism, republicată
- Ordin al Ministrului Culturii și Cultelor nr. 2260 din 18/04/2008 privind aprobarea Normelor metodologice de clasare și inventariere a monumentelor istorice Publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 540 din 17/07/2008

- Ordinul ministrului transporturilor, construcțiilor și turismului nr. 562- 2003 pentru aprobarea Reglementării tehnice „Metodologie de elaborare și conținutul cadru al documentațiilor de urbanism pentru zone construite protejate

COMPONENȚA LISTEI MONUMENTELOR ȘI A SITURILOR ISTORICE (2004) -SÂNTANDREI

BH-I-s-B-01008	Așezare, punct "La podul Moii"	- amplasată în Sântandrei
BH-I-s-B-01009	Sit arheologic, punct "Grădina cu legume"	- amplasată în Sântandrei
BH-II-m-B-01182	Biserica Romano-Catolică Sf Anton de Padova -1825	- amplasată în Palota
BH-II-m-B-01204	Biserica Greco-Catolică Sf. Mihail și Gavril 1782	- amplasată în Sântandrei

2.2 SURSE DE INFORMARE SI DOCUMENTARE

Arhivele Statului

Borovszky Samu - Magyarország vármegyéi és városai

Vende Aladár - Bihar vármegye községei

Coriolan Suciu -Dicționarul istoric al localităților din Transilvania

Muzeul Țării Crișurilor -Repertoriul monumentelor din județul Bihor

Sorin Bulzan -Locuirile dintre ape. Noi cercetări de suprafață în teritoriul comunei Sântandrei – Crisia 2018

Șematismul venerabilului cler al diecezei romane unite de Oradea-Mare -1934

Liviu Borcea -Conscrierea comitatului Bihor -articol

Liviu Borcea – Stăpânirea otomană în Bihor și nord-vestul României -articol

V.Maxim -Geografia istorică a Bihorului în sec. Al XVI-lea -articol

Bársony István – Conscrierea camerală din 1692 a comitatului Bihor -articol

V. Meruțiu – Județele din Ardeal și din Maramureș până în Banat -Evoluția teritorială

Dumitru Iuhas - Satul Sântandrei -contribuții monografice

Az első Magyarországi népszámlálás 1784–1787 (1960) Bihar megye

Bársony István, Papp Klára, Takács Péter, Az Urberrendezés Forrasai Bihar Varmegyeben Biharvarmegye Hivatalos Lapja 1910, 1912

<https://gallery.hungaricana.hu>

<https://maps.arcanum.com/ro>

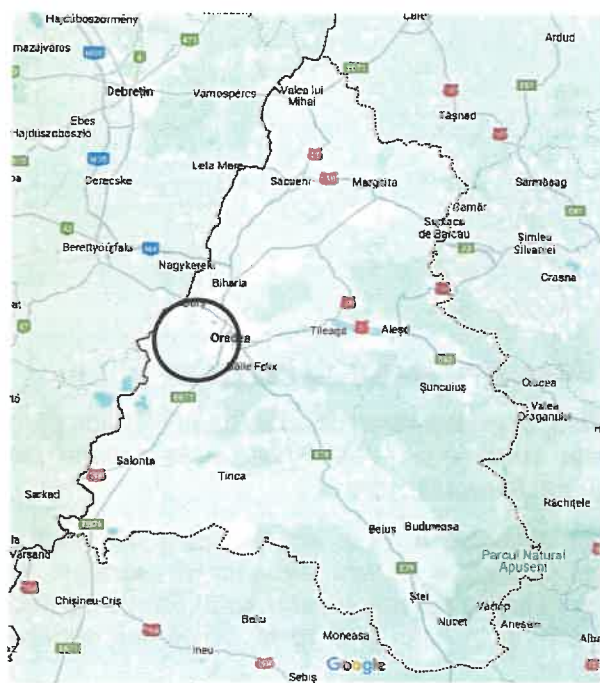
<https://zmo.ro/componenta/comuna-sintandrei>

Az első Magyarországi népszámlálás 1784–1787 (1960) Bihar megye

2.3 ÎNCADRAREA ÎN TERITORIU

Comuna Sântandrei este situată în partea vestică a județului Bihor, în proximitatea și în zona de influență a municipiului Oradea. Teritoriul administrativ al comunei este alcătuit din Sântandrei (**reședință de comună**) și un sat: **Palota**

Această organizare a comunei **datează din anul 1968**, când s-a introdus organizarea teritorială a României valabilă până în prezent.

Localități învecinate comunei Sântandrei:

Nord – comuna Borș
Est – municipiul Oradea
Sud – comuna Nojorid
Vest – comuna Girișul de Sus

Comuna ocupă în total 28,01 km².

"Circa 75% din suprafața comunei Sântandrei este destinată utilizării agricole, fie pentru cultivarea terenului, fie pentru pășuni. Suprafața fondului forestier de la nivel local este destul de redusă, comuna fiind situată într-o zonă de șes.

Comuna Sântandrei este situată în Câmpia Miersigului, câmpie piemontană la contact cu Dealurile și Depresiunile Crișului Negru. Astfel, Câmpia Miersig face parte dintre câmpiile mai înalte ale Câmpiei de Vest. Câmpia înaltă s-a format în urma unui proces de acumulare și de eroziune, la nivelul teraselor, datorită apropierii zonei de subsidență a Crișurilor. Deși dispusă în trepte, suprafața reliefului constituie, în ansamblu, un plan ușor înclinat, de la 200 m, cât are în vecinătatea dealurilor, până la 110 m spre Câmpia joasă. Clima comunei se află sub influența circulației vestice ce transportă mase de aer oceanic, umede. Media anuală a temperaturii aerului are valori cuprinse între 10°-11°C, valori specifice zonei de câmpie." (zmo.ro)

"Comuna este așezată pe terasa T1, care prezintă un pod întins și relativ neted (...). Ținând seama de poziție, s-au delimitat patru unități geomorfologice: a) lunca Crișului Repede; b) terasa I; c) terasa II; d) terasa III. Trecerea de la o terasă la alta se face, în general, printr-o pantă lină de 3-4°, ceea ce nu influențează asupra lucrărilor agricole și nu conduce la procese de eroziune marcante". (sursa - Sanctus Andreas, Monografia Comunei Sântandrei)

Căi de circulație rutieră

sursa <https://www.arcgis.com/>

Accesul în comună se poate face prin cale rutieră:

2.4 STUDIU ISTORIC GENERAL

2.4.1 CARACTERISTICI SEMNIFICATIVE ALE TERITORIULUI ȘI LOCALITĂȚILOR REPERE ÎN EVOLUȚIA SPAȚIALĂ A LOCALITĂȚILOR DIN ZONĂ

Localitățile în studiu s-au dezvoltat de-a lungul traseelor pârâului Peța și a râului Crișul Repede, acestea din urmă apărând, pe aproape toată perioada dezvoltării lor, ca o graniță naturală pe laturile de est și nord. De-a lungul timpului, în zonă sunt documentate mai multe localități, azi dispărute.

SÂNTANDREI este reședința comunei cu același nume și se desfășoară în principal pe DJ 797 și un drum paralel cu acesta, pe traseul căreia s-a dezvoltat nucleul localității în jurul Bisericii Greco-Catolice Sf. Mihail și Gavril. Din piațeta din jurul bisericii avem câteva ramificații rutiere relativ paralele, respectiv perpendiculare pe drumul județean. După includerea localității în zona metropolitană, localitatea prezintă o dezvoltare amplă pe partea sudică a DJ797 și a traseului căii ferate. Localitatea este așezată în zonă precolinară, beneficiind de un relief aproape plan, fapt ce favorizează o distribuție relativ explicită a lotizărilor.

PALOTA -Accesul în vatra satului se realizează dintr-o ramificație din DJ 797, respectiv DC 75 din zona vestică de hotar a Sântandreului. Satul se dezvoltă la intersecția a două trasee principale de circulație, unul de la nord la sud și unul dinspre est spre vest. La intersecția acestora se regăsește o piațetă și Biserica Romano-Catolică Sf. Anton de Padova. Fiind așezat preponderent într-o zonă precolinară, satul beneficiază de toate avantajele unei distribuiri consecvente și uniforme a gospodăriilor pe parcele. Topografia așezării se concentrează în jurul nucleului central al acesteia.

PRIMELE ATESTĂRI DOCUMENTARE

Sântandrei	- prima atestare documentară – 1291-1294 (Coriolan Suciu)
Palota	- prima atestare documentară – 1214 (Coriolan Suciu)
Vadász (localitate dispărută)	- prima atestare documentară – 1214 (Coriolan Suciu)
Meggyes (localitate dispărută)	- prima atestare documentară – 1329 (Bunyitay Vincze)

ALTE DENUMIRI

Sântandrei – Szentandrás, Biharszentandrás

1291—1294 Sanctus Andreas,

1332 Sacerdos de Villa Sancti Andree

1370 Zenthandras

1574 Zentandras

1587 Zent Andras

1599 Bihar Szent András

1828 Szent András

1913 Biharszentandrás

(Coriolan Suciu)

Palota - Palota, Palota Nouă, Ujpalota, Neupalota

1214 Palatium

1279 castrum Deerspalataya,

1335 Palatha,

1341 Palata, Palaty,

1343 Derspalataya

1437 Palotha

1588 Palota

1828 Uj Palota

1851 Palota, Uj-Palota

(Coriolan Suciu)

Vadász - Vădas, localitate dispărută, amplasată la sud-est de Tărian

1214 Wadazow

1332 sacerdos de villa Vadaz

1335 Vadas

1363 Wadaz

1552 Jano-Vadasz, Cseke-Vadasz

1559 Wadazy

1746, 1828, 1851 Vadász

(Coriolan Suci

Meggyes (Bunyitay Vincze, Jako Zsigmond) sau **Medyes** (Coriolan Suci

-localitate dispărută înainte de atacurile turcești, amplasată lângă loșia (Ōsi)

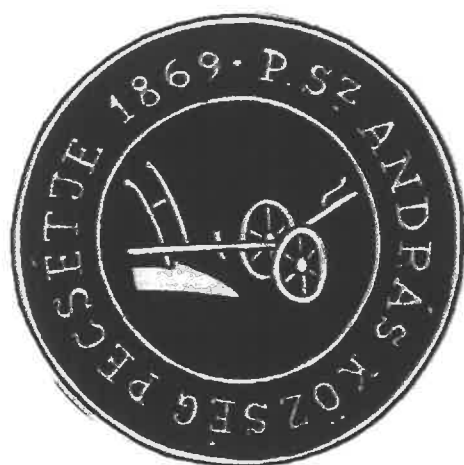
1329 Medyes

1341 Medies

1588 Megieș

(Bunyitay Vincze, Jako Zsigmond, Coriolan Suci

2.4.2 SCURT ISTORIC, COMPONENTA POPULAȚIEI ȘI A STRUCTURII ETNICE, EVOLUȚIA OCUPAȚIILOR TRADIȚIONALE A POPULAȚIEI

SIGILIUL SÂNTANDREI

SIGILIUL PALOTEI

Sursa Augustin Țărău "Sfragistica rurală din Crișana"

SCURT ISTORIC

Momente din perioada din care se păstrează izvoare istorice scrise și care definesc și redefinesc geometria locuirii în zona în studiu, un areal legat organic de istoria orașului Oradea:

- **Perioada Ducatului Bihorean (Biharea)** -care, conform lui Anonimus, a fost ocupat în urma expedițiilor triburilor maghiare la începutul sec. X. În sec. XI se organizează Comitatul Bihor cu centrul în Biharea, până în sec. XII fiind singurul comitat în zona Transilvaniei. Primele informații despre organizarea teritoriului, respectiv primele atestări ale localităților, apar în Registrul de la Oradea (1208-1235).
- **Marea invazie tătară-mongolă (1241)** – distrugerile masive au afectat toată zona Bihorului, astfel că din totalul de 168 de localități cunoscute la acea dată, 30 au fost distruse în totalitate. (vezi Liviu Borcea- Bihorul medieval) După această perioadă se păstrează Registrul de dijme al Episcopiei Romano-Catolice de Oradea (1291 -1294). (vezi V.Maxim -*Geografia istorică a Bihorului în sec. Al XVI-lea*)
- **1552** -Se realizează Conscrierea fiscală a Comitatului Bihor – prin acest act se reorganizează teritoriul, acesta fiind împărțit în patru districte financiare. Al doilea district, care conținea Oradea, cuprindea 95 de localități cu 1007 porți. (vezi V.Maxim -*Geografia istorică a Bihorului în sec. al XVI-lea*)
- **1556** - are loc desființarea marilor proprietăți ecleziastice și se formează domeniul Cetății Oradea. Din această perioadă se păstrează registrul de dijmă din 1581-1582 care cuprindea localitățile ce depindeau de Cetatea Oradea. (vezi V.Maxim -*Geografia istorică a Bihorului în sec. al XVI-lea*)

- **Stăpânirea Otomană (între 1552 -pașalâcul Timișoara și 1692- eliberarea orașului Oradea)** -extinderea succesivă a Pașalâcului turcesc a produs o mișcare a populațiilor rurale pe tot întinsul județului. Multe sate s-au pustii, locuitorii grupându-se în jurul zonelor apărate, în principal Oradea. În 1660, odată cu cucerirea cetății Oradea de către turci, garnizoana otomană conscrie domeniului cetății 12 000 de case din satele din vestul Transilvaniei. În multe cazuri satele din Partium plăteau dări atât pașalâcului cât și principatului transilvănean. Cert este că "comparând obligațiile țăranimii din părțile supuse de turci în prima fază (până în 1660) cu cele din a doua fază (după 1660) constatăm o substanțială creștere atât ca număr cât și ca valoare." (Liviu Borcea – *Stăpânirea otomană în Bihor și nord-vestul României*). Altfel spus, numărul locuitorilor din zona de studiu a fost sensibil mai mare decât în momentul istoric anterior, având influențe asupra geometriei localităților în studiu.
- **Regimul austriac (1692)** -Odată eliberat de sub ocupația turcească se realizează și Conscrierea camerală a județului Bihor, care reprezintă și un recensământ al populației. În acest document apar marcate localitățile pustii și depopulate în urma luptelor cu turcii. Cele mai importante distrugeri au fost în jurul cetăților Oradea și Sâniob, dar și în zonele centrale și sudice ale comitatului, zone fără apărare naturală (păduri, munți, mlaștini). Cu această ocazie dispar de pe harta comitatului 133 de așezări, unele fiind distruse, altele fiind contopite cu așezările învecinate –(vezi Bársony István – *Conscrierea camerală din 1692 a comitatului Bihor*). La începutul sec. XVIII are loc o repopulare a zonei, lucru subliniat de Conscrierea de la 1715.
- **În urma reformelor lui Iosif al II-lea (1785)** se realizează organizarea administrativ teritorială. Comitatul Bihor era împărțit în patru cercuri (procesus) și trei districte. Unul din cele patru cercuri era Oradea care cuprindea un oraș episcopal, opt târguri și o sută de sate. Cele opt târguri erau -Biharia, Cetariu, Aleșd, Maria Mică, Oradea Nouă, Episcopia Oradea, Tileagd și Velența. Între sate se menționează 83 cu parohii de rit grecesc, 20 de parohii reformate și una catolică. (vezi V. Meruțiu – *Județele din Ardeal și din Maramureș până în Banat -Evoluția teritorială*).
- **Revocarea reformelor (1790), reconstituirea marilor proprietăți eclesiastice și Conscriptia Iosefină (1784-1787)**
Din această perioadă cel mai important edict cu influențe asupra imaginii urbanistice este cel emis în 1763 de Maria Terezia "At ordinem redigant" respectiv "tragerea la linie" care schimba direcțiile de dezvoltare a localităților existente în teritoriu, reconstrucția localităților făcându-se în funcție de principalele trasee de circulație, ducând la facilitarea legăturilor dintre localități. Această **lege de sistematizare** avea reguli stricte de construcție :
 1. Stăpânul de pământ era obligat să pună la dispoziția țăranilor noi intravilane, aliniate de-alungul unor ulițe drepte, după planuri prestabilite
 2. se impun reglementări legate de materialele de construcție, respectiv să se folosească materiale locale: fag sau carpen, acoperirea să fie cu paie, pereții din chirpici (vaioagă), etc.
 3. se impune obligativitatea de a construi într-un anumit mod: fiecare casă trebuia să aibă minimum trei încăperi: de locuit, de depozitare, de acces, fiecare încăpere să aibă minim trei ferestre: două spre uliță și una sau două spre curte
 În urma acestui edict geometria multor localități se modifică, în principal a celor împrăștiate, caracteristice zonelor de deal și munte.
- **1848** - Dieta de la Cluj votează desființarea iobăgiei. În 1850 se întocmește proiectul de reglementare a raporturilor urbariale cu efecte asupra proprietăților și implicit o reorganizare economică și spațială.
- **1871** -odată cu construirea căii ferate Oradea- Salonta și linia secundară spre Sântandrei are loc un boom al economiei capitaliste și extinderea revoluției industriale. Aceasta va cuprinde, odată cu zona urbană și localitățile limitrofe, în principal pe traseele de circulație importante
- **1888** - se realizează Registrul cadastral
- **1919** - Regele Ferdinand aprobă Legea privind Reforma Agrară cu influențe asupra organizării spațiale a localităților prin redistribuirea proprietăților
- **Perioada postbelică** -schimbările la nivel de regim politic au dus la modificări importante privind organizarea socială, economică cu influențe majore asupra organizării spațiale

SÂNTANDREI

EPOCA PIETREI (NEOLITIC) - Din lucrarea lui Sorin Bulzan - "*Locuirile dintre ape. Noi cercetări de suprafață în teritoriul comunei Sântandrei*" aflăm că cele mai vechi urme de locuire de pe teritoriul comunei datează din neoliticul mijlociu. În situl arheologic "Lanul Botului", care se află în partea sudică a localității Sântandrei pe a treia terasă a Crișului, s-au găsit fragmente ceramice încadrabile tipologic în această perioadă.

EPOCA BRONZULUI- în *Repertoriul monumentelor din județul Bihor* sunt specificate un set de descoperiri realizate la sfârșitul sec. XIX și începutul secolului XX constând într-o lamă de obsidian, un buzduhan de bazalt, oase și cioburi, precum și un pandantiv în formă de inimă cu o încadrare neprecizată. Amplasamentele nu sunt specificate cu exactitate, acestea fiind semnalate pe malul drept al Crișului Repede.

- la "Podul Moii", cercetările de suprafață din anii 1967 - 1968 au avut ca rezultat descoperirea unei așezări aparținând culturii Coțofeni de la începutul epocii bronzului. (Sorin Bulzan)

- Alte vestigii ale culturii Otomani din epoca bronzului s-au găsit în situl "La Pepinieră" (Sorin Bulzan)

EPOCA ROMÂNĂ - În 2016, la nord de grajdurile construite aproape de malul Crișului, pe prima terasă a râului, au fost identificate la suprafață fragmente ceramice. Ele se pot încadra cronologic pe parcursul secolelor III-IV d. Chr. și pot fi atribuite mediului barbar controlat de sarmați. (Sorin Bulzan)

EPOCA FEUDALĂ TIMPURIE - în *Repertoriul monumentelor din județul Bihor* sunt specificate un set de descoperiri realizate în zona centrului localității constând într-un tezaur monetar feudal emis de Regele Ladislau I și o monedă de aur bizantină emisă de împăratul Constantin Monomacul

1291-1294 - prima atestare documentară, localitatea apărând cu denumirea de Sanctus Andreas în Registrul de dijme al Episcopiei Romano-Catolice de Oradea. Cu această ocazie, în această localitate este specificată existența unei mănăstiri cu hramul Sf. Andrei.

secolul al XIII - satul trece din proprietatea Bisericii romano-catolice în proprietatea familiei nobiliare Czibak. Un descendent al acestui neam, Imre Czibak, va ocupa între anii 1527-1536 scaunul episcopal al Oradiei.

1552 - se realizează Conscrierea comitatului Bihor -în care se precizează pentru fiecare proprietar numărul porților deținute, poarta fiind o unitate impozabilă cuprinzând două gospodării. Sântandrei cuprindea ca proprietari:

Joannis Perleky -18 porți (36 gospodării)

Praepositi Minoris (Prepozitura ordinului Minoit) - 5 porți (10 gospodării) (Liviu Borcea)

1557 - regina Isabella donează localitatea Sântandrei lui Szimay Péter. După moartea acestuia, aceasta va fi preluată de Békes Gaspar, trezorierul principelui Transilvanei, Ion Sigismund. (sursa - *Sanctus Andreas, Monografia Comunei Sântandrei*)

1692 - conscripția de după eliberarea de sub ocupația turcească notează Sântandreiul ca fiind părăsit. (sursa - *Sanctus Andreas, Monografia Comunei Sântandrei*)

1720 -În conscrierea din acest an în localitate figurau 46 de locuitori, din care 20 „inquilini” (legați de glie) și 26 „Jiberes migrationis” (liberi) Aceștia aveau în total 54 măsuri pojoniene ca grădini și 111 măsuri pojoniene ca pământ arabil. (Dumitru Iuhas - *Satul Sântandrei - contribuții monografice*)

1736 - Din cartea "*Șematismul venerabilului cler al diecezei romane unite de Oradea-Mare*" (1934) aflăm că, în Sântandrei, din acest an, se înființează o parohie greco-catolică care construiește în 1782 o biserică de cărămidă cu hramul Sf. Arhangheli. Totodată este notificat că,

din același an 1782, se construiește și o casă parohială, de asemenea de cărămidă. Sub patronajul bisericii se înființează o școală, dar abia în 1848 se construiește localul acesteia din zidărie.

1784-1747 - Din "*Az első Magyarországi népszámlálás 1784–1787 (1960) Bihar megye*" aflăm că în Sântandrei sunt identificate 147 de case și 208 familii, în total 996 de persoane. Într-o notă se menționează că în aceste cifre, recensământul a cuprins și populația din Palota și Vadász.

1871 - se dă în folosință linia de cale ferată Oradea-Salonta cu o deviere spre Sântandrei. Această deviere va deveni importantă prin prelungirea ei, la începutul sec. XX, până în orașul din Ungaria, Vésztó.

Sf. sec. XIX - statutul locuitorilor se reglementează, respectiv toți locuitorii devin oameni liberi. Sistemul de conducere a obștii se organizează având în fruntea Sântandreiului un primar, Florian Bitea (Bitye Lőrincz), ajutat de șapte jurați. (sursa - Bárony István, Papp Klára, Takács Péter, *Az Urberrendezés Forrasai Bihar Varmegyében*). În Sântandrei, o parte a pământurilor vor continua să aparțină lui Tokody Lányi, fost prefect, și Prepoziturii Mici a Episcopiei Romano-Catolice de Oradea. (Borovszky Samu - *Magyarország vármegyéi és városai*)

1901 - Borovszky notifică localitatea ca fiind Szent-András, un mic sat de lângă Oradea, populat de români greco-catolici. Sunt identificate 180 de case și 614 de locuitori. Ca proprietari sunt amintite și familiile Izsákay și Besseney. Mai este menționat faptul că satul și-a luat numele de la Biserica cu hramul Sfântul Andrei, urme ale căreia încă se mai văd într-o clădire transformată în moară. Este identificată o biserică greco-catolică fără să se noteze anul construcției. Se mai specifică localități care au fost părți componente ale Sântandreiului de-alungul timpului -Ioșia (Össi), actualmente parte a orașului Oradea, Iclod (Iklód) Szent-Mihály, Szent-Miklós, Megyes și Kakucs, dispărute până la apariția lucrării.

1903 - La începutul secolului al XX-lea s-a construit canalul pâraului Peța prin care vechiul curs al pâraului este scos din Ioșia și este condus până la actuala gură de vărsare, respectiv paralel cu str. Ștrandului. În 1903 vor fi despăgubiți locuitorii ale căror terenuri se situau pe viitorul traseu al Peței. (sursa - *Sanctus Andreas, Monografia Comunei Sântandrei*)

1907 - Numele satului va fi modificat în Biharszentandrás pentru a se deosebi de cele 14 comune cu nume identic din cuprinsul Ungariei (sursa - *Sanctus Andreas, Monografia Comunei Sântandrei*)

1910-1912 - în urma unor licitații publice, se construiesc clădirea primăriei, cârciuma comunală, topitoria de cânepă de pe Pârâul Peța, școala cu două clase și locuința pentru învățători. (*Biharvarmegye Hivatalos Lapja 1910, 1912*)

1922 - începe aplicarea Reformei agricole prin un set de exproprieri. Prin referatul nr. 635/1922 al Consilieratului Agricol Bihor a fost decisă punerea în aplicare a hotărârii de expropriere cu privire la suprafața de 77 jugăre și 1224 stânjeni, aflate în hotarul comunei Sântandrei care devine pășune comunală. În același context, a intrat și exproprieria unei părți din nr. cad. 181 unde erau incluse cătunele Össi, Iclod și valea Peței. Cu această ocazie au fost împrăștiate 325 de persoane cu terenuri de cca 4 jugăre fiecare. (sursa - *Sanctus Andreas, Monografia Comunei Sântandrei*)

1929-1934 - a loc mai multe etape de exproprieri în urma cărora populația este împrăștiată atât cu terenuri agricole cât și cu terenuri construibile în Pusta Iclod. În urma reformei s-au format patru străzi cu circa 170 de case. În campania din 1934 pentru aplicarea Reformei Agricole, Statului i-au fost atribuite două loturi, unul pentru vechea Societate culturală „Astra”, altul pentru Casa Națională. (sursa - *Sanctus Andreas, Monografia Comunei Sântandrei*)

1930 -La recensământul din acest an comuna a înregistrat 4262 persoane, din care 2115 bărbați și 2174 femei. După etnie, 2883 locuitori erau români, 1283 unguri, 67 germani, 27 evrei,

19 țigani, 18 bulgari, 5 sârbi, 3 slovaci și 2 ruși. În sat locuia un supus străin și 53 de aspiranți la cetățenia română. (sursa - *Sanctus Andreas, Monografia Comunei Sântandrei*)

1949-1959 - pe baza procesului de colectivizare, dispare forma proprietate privată a terenurilor agricole. Se organizează Gospodăria agricolă colectivă (GAC), mai târziu transformându-se în Cooperativa agricolă de producție (CAP).

Deceniul 6 al sec.XX -se construiește Întreprinderea de nutrețuri combinate Sântandrei.

Sfârșitul sec. XX și începutul sec. XXI – reorganizarea socio-politică, dar și administrativă prin includerea comunei Sântandrei în Zona Metropolitană Oradea, a dus la modificări majore spațiale prin creșterea exponențială a zonelor de locuire, dar și a serviciilor terțiare cu influențe asupra gabaritului și geometriei localităților componente.

PALOTA

EPOCA ROMÂNĂ -arheologul Sever Dumitrașcu, în locația denumită "Fizeșul Palotei", a descoperit fragmente ceramice databile din sec. III-IV d. Ch. împreună cu unele din perioada medievală (Sorin Bulzan)

1214 - prima atestare documentară (Coriolan Suci) cu denumirea de Palatium. În această perioadă localitatea apare ca aparținând neamului Hontpázmán

1279 - apare sub denumirea de sub „Deerspalataya castrum” într-un document emis de regele Ladislau, prin care voievodul Nicolae (Hontpázmán) și nobilul Gregen Geregye erau repuși în drepturi asupra așezării (sursa - *Sanctus Andreas, Monografia Comunei Sântandrei*)

1552 - se realizează Conscrierea comitatului Bihor -în care se precizează pentru fiecare proprietar numărul porților deținute, poarta fiind o unitate impozabilă cuprinzând două gospodării. Palota cuprindea ca proprietar pe:

Petri Czibak

-6,5 porți (13 gospodării)

(Livi Borcea)

1552-1692 - în perioada incursiunilor turcești, localitatea practic dispare, astfel că în Conscrierea din 1692 Palota nu mai apare deloc. După această perioadă, zona apare ca pustă cu denumirea de Ó-Palotá. (sursa - *Sanctus Andreas, Monografia Comunei Sântandrei*)

1784-1747 - În "*Az első Magyarországi népszámlálás 1784–1787 (1960) Bihar megye*" în Sântandrei sunt identificate 147 de case și 208 familii, în total 996 de persoane. Într-o notă se menționează că în aceste cifre, recensământul a cuprins și populația din Palota și Vadász. Nu se cunoaște câte din aceste familii erau amplasate în Palota.

1786 - dr. Bruncsák Istvan, secretar episcopal, care cu sprijinul profesorilor Hornung Ferenc, Nilgesz Janos și Serdult Sandor, a întocmit o monografie a satului Uj-Palota, prezintă în această lucrare documentul fundațional al satului, intitulat „Liber Rationum Ecclesiae Parochialis Uj Palota-ensis”, întocmit în anul 1786 când, la ordinul împăratului Iosif al II-lea, Consiliul Administrației din Buda va emite decizia de liberă colonizare a zonei prin familii germane provenind din diferite zone ale imperiului. (sursa - *Sanctus Andreas, Monografia Comunei Sântandrei*).

1790 - satul a fost ridicat la rangul de comună, cu drept de emitere a unui sigiliu. În această perioadă satul a fost deținut de Tezaurariatul (Erariul) Statului (sursa - *Sanctus Andreas, Monografia Comunei Sântandrei*)

1801 - Coloniștii, toți de religie catolică, au întemeiat o parohie proprie.

1819 - Johann Maria Philipp Frimont a fost numit conte de Palota și, împreună cu această localitate, mai primește încă cinci sate bihorene

1824 - Începe construcția bisericii satului prin contribuția bănească a contelui Frimont.

1879 - După moartea ultimului moștenitor al familiei, moșia Frimont a fost scoasă la vânzare prin licitație și a fost cumărată de Lukács Antal, directorul economic al Institutului pentru Credit Funciar din Budapesta.

1901 - Borovszky notifică localitatea ca era un mic sat amplasat de-a lungul liniei de cale ferată Oradea – Vésztó, având 85 de case și 649 locuitori. Localitatea era populată de rezidenți germani de religie catolică. De fapt autorul menționează în mod expres că este singurul sat german din județ, dar locuitorii lui vorbesc și maghiară. Proprietarul inițial a fost contele Frimont. La momentul respectiv, Antal Lukács, membru al casei nobiliare, avea o proprietate mai mare amplasată în Ó-Palotá, respectiv Conacul Lónyai. În document apare și o fotografie a acestui conac. Biserica Catolică, construită de contele János Frimont în 1824 se găsește la intersecția străzilor satului. În prima jumătate a secolului trecut, în sat exista și o fabrică de bere. Localitatea includea și vechea așezare, Ó-Palota, la momentul respectiv menționată ca fiind părăsită.

1934 - în urma Reformei Agricole, comuna Palota, ca entitate administrativă, a primit șapte loturi pentru folosințe gospodărești. Comunitatea foștilor urbarialiști a primit trei loturi intravilane, respectiv unui număr de 34 de localnici li s-a repartizat loturi agricole (sursa - *Sanctus Andreas, Monografia Comunei Sântandrei*)

1949-1959 - pe baza procesului de colectivizare, dispare forma de proprietate privată asupra terenurilor agricole. În 1952 se organizează Gospodăria agricolă colectivă "9 Mai" (GAC), mai târziu transformându-se în Cooperativa agricolă de producție (CAP).

Deceniul 6 al sec. XX -se construiește complexul porcin Palota

VADÁSZ

Sec. XI-XIII - pe terenul fostei ferme legumicole Palota a fost descoperită o *vatră de așezare* indicată de fragmente ceramice medievale, între care și margini de căldări din lut (Sorin Bulzan)

1214 - prima atestare documentară (Coriolan Suciu)

1552 - Conscrierea comitatului Bihor precizează pentru fiecare proprietar numărul porților deținute, poarta fiind o unitate impozabilă cuprinzând două gospodării. Vadász cuprindea ca proprietari:

Michaelis Tholdi	-1 poartă (2 gospodării)	
Heremitarum (de Mindszent?)	-8,5 porți (17 gospodării)	(Liviu Borcea)

1784-1747 - În "*Az első Magyarországi népszámlálás 1784–1787 (1960) Bihar megye*" în Sântandrei sunt identificate 147 de case și 208 familii, în total 996 de persoane. Într-o notă, se menționează că în aceste cifre, recensământul a cuprins și populația din Palota și Vadász. Nu se cunoaște câte din acestea erau amplasate în Vadász.

1819-1869 - în A doua hartă militară austriacă apare marcat Cătunul Vadás cu o singură gospodărie, restul zonei apărând cu denumirea de Pusta Vadás.

MEGGYES

1329 - prima atestare documentară (Coriolan Suciu)

1552 - Conscrierea comitatului Bihor precizează pentru fiecare proprietar numărul porților deținute, poarta fiind o unitate impozabilă cuprinzând două gospodării. Megges sau Megyer cuprindea ca proprietari:

Relictae Volffgangi Esztharj	-5,5 porți (11 gospodării)	
Michaelis Tholdj	-1 poartă (2 gospodării)	(Liviu Borcea)

Sec XVIII - într-un document citat de Borovszky se menționa că pământurile din pusta Megyes, între Sântandrei și Iloșia, erau terenuri cu "sămănătură bună". În concluzie, practic, localitatea dispăruse.

NOTĂ - în diferite surse (în principal Borovsky) sunt specificate și alte localități care au aparținut de Sântandrei, respectiv -Iloșia (Össi), Iclod (Iklód), Szent-Mihály, Szent-Miklós și Kakucs. Singurele despre care s-au putut găsi date sunt:

- Iloșia este în momentul actual parte componentă a orașului Oradea și care apare pe A doua hartă militară austriacă cu denumirea de Pusta Ösi. Această localitate nu face parte din actualul studiu.
- Iclod (Iklód) care apare pe A doua hartă militară austriacă cu denumirea Cătunul Iklód care prezenta o singură construcție mai amplă pe traseul căii ferate. Amplasamentul poate fi identificat în zona actualului Cămin Felix. În rest apare ca zonă agricolă cu denumirea de Pusta Iklód.

COMPONENȚA POPULAȚIEI, A STRUCTURII ETNICE ȘI RELIGIOASE

NUMĂR LOCUITORI	1552 (4-5 loc. /gospodărie -Conf. Conscrierii comitatului Bihor)	1784-1786 (conf. Az első Magyarországi népszámlálás)	1901 (conf. Borovszky)	2011 (conf. recensământ)	2021 (conf. recensământ)
SÂNTANDREI	184-230	996	614	4349	9025
PALEU	52-65		649	563	595
VADASÁS	76-95		-	-	-
MEGGYES	52-65	-	-	-	-

STRUCTURA ETNICĂ	1977 (conf. recensământ)	2011 (conf. recensământ)
ROMÂNI	3093 (77,7 %)	3942 (83,7 %)
MAGHIARI	394 (9,9 %)	366 (7,8 %)
ROMI	22 (0,6 %)	152 (3,2 %)
GERMANI	457 (11,5 %)	213 (4,5 %)
ALTĂ ETNIE	16 (0,4%)	37 (0,8%)

STRUCTURA RELIGIOASĂ	2011 (conf. recensământ)
ORTODOCȘI	3152
ROMANO-CATOLICI	567
REFORMAȚI	99
PENTECOSTALI	368
GRECO-CATOLICI	371
BAPTIȘTI	102
ADVENTIȘTI	0
ALTELE	251

EVOLUȚIA OCUPAȚIILOR TRADIȚIONALE ALE LOCUITORILOR

Ocupațiile de bază ale populației din zona de studiu, erau determinate de condițiile geografice, acestea fiind date de amplasamentul localităților pe o câmpie largă, cu arii de pustă și zone inundabile unde Crișul Repede și Peța creeau zone de luncă.

De-a lungul istoriei, acestea se pot identifica din Registrele de dijmă, unde erau menționate obligațiile în natură către stăpânii de pământ și care s-au modificat și au variat în timp.

Etnograful Ioan Praoveanu, identifică mai multe tipuri de ocupații aflate într-un ansamblu relațional în arealul rural.

1. Ocupații nespecializate -clasificate după ponderea în economia rurală și în modul de valorificare a resurselor naturale

- Ocupații principale -agricultura

În zonă se cultivau orzul, ovăzul, meiul și grâul, iar de la mijlocul sec. XVIII s-a introdus cartoful și porumbul. Acestea din urmă se cultivau, în special, pe terasa a doua din zona Pășunii Mari, respectiv a străzii Rături.

-grădinăritul

În zonă se cultivau în mod special varza (Celebi- Călători străini în Țările Române), fasolea, linte și mazărea. Acest lucru se realiza în principal în Lunca Crișului.

La începutul secolului XX își fac apariția prin împrejurimile Oradei o serie de familii de grădinari bulgari specializate în cultivarea zarzavaturilor. Unele dintre aceste familii se vor așeza în zona Sântandreiului pentru a cultiva, printre altele -ardei, roșii, vinete, morcovi, cartofi.

Cea mai mare dintre acest ferme organizate de bulgari a fost cea denumită Ferma Dosu, înzestrată cu teren arabil și cu o mică pădure. (Sursa "*Sanctus Andreas, Monografia Comunei Sântandrei*"). Piața de desfacere a majorității produselor era Oradea.

-creșterea animalelor

Această ocupație se realiza în principal pe Pășunea Mare în zona str. Rături și era susținută de zonele mari de fânețe din zonă.

-pomicultura și viticultura

Peste Criș, spre nord, ferma Dosu prezenta și livadă de pomi fructiferi, în principal gutui, și cultură de viță de vie.

- Ocupații secundare -albinăritul, pescuitul, culesul din natură
- Ocupații casnice -prelucrarea alimentelor
-prelucrarea fibrelor textile -torsul și țeserea

Se realizau în casă și, cu ajutorul războiului de țesut, se produceau la scară mică, țesături din bumbac, in sau lână și în mod special din cânepă pentru uz gospodăresc sau îmbrăcăminte specifică portului popular decorată cu elemente caracteristice zonei.

2. Ocupații specializate -meșteșugurile legate de prelucrarea resurselor naturale și a materiilor prime obișnute din practica ocupațiilor de bază:

-prelucrarea lemnului și fierului

Dincolo de debitarea și fasonarea lemnului utilizat pe scară largă în construcțiile tradiționale, prelucrarea lemnului, alături de olărit și țesut, a fost folosit de-a lungul vremii pentru a crea obiecte de uz zilnic, de la mobilier, la instrumente muzicale tradiționale sau obiecte decorative.

Prelucrarea fierului se practica în principal la cald. Meșterii executau fierăria necesară pentru căruțe, scule pentru agricultură (sape, seceri, securi), balamale și închizătoare pentru uși sau porți, potcoveau animalele de tracțiune.

-olăritul

Acest meșteșug este documentat ca fiind existent în zonă încă din perioada neolitică. La rândul ei această ocupație realiza obiecte la scară mică, pentru uz gospodăresc.

-împletitul papurii și a răchitei

În lunca Crișului Repede și în mod special într-un loc denumit Fizeș creștea în răchită folosită la împletirea de coșuri sau garduri de demarcare a grădinilor.

-morăritul

În Santandrei și Ó-Palota, în sec XVIII, sunt menționate mori pe Criș și Peța. Astfel se pot identifica:

- în Santandrei - moara (existentă) amplasată pe actuala str. Morii, cunoscută în perioada interbelică ca fiind Moara Bauer Mihai
- în Ó-Palota -moara Deszkacz (dispărută) amplasată pe traseul Peței în intersecția cu actuala Centură, probabil cea care avea și presa de ulei, menționată ca atare în "*Sanctus Andreas, Monografia Comunei Sântandrei*"
- în Ó-Palota -moară (dispărută) amplasată pe un braț al Crișului Repede, în zona sediului firmei Venicolor

-prelucrearea cânepii

Datorită faptului că apa caldă a Peței facilita topitul cânepii, în zonă au fost arii întinse cu cultivarea acesteia. În 1910 se construiește pe malul Peței o topitorie de cânepă, meșteșugul tradițional transformându-se astfel în industrie.

-producerea de bere

La începutul secolului XIX, în Ó-Palota, între două brațe ale Peței, exista o berărie cu titulatura de Moara Regală a Berăriei Palota (Palotaer königlichen Cameral Mahlmühle des Brauhauses). Aceasta apare într-un areal și în proximitatea unei curii și a unei case de oaspeții.

Această diversitate a ocupațiilor reflectă o adaptare continuă la mediul natural și la cerințele economiei rurale locale. Ele stăteau la baza identității și continuității comunității, constituind o parte esențială a patrimoniului său cultural.

În mare parte dintre aceste meșteșuguri s-au pierdut sau se mai practică punctual, într-o încercare de păstrare a tradițiilor și a valorilor imateriale.

3.4.3 EVOLUȚIA TRAMEI STRADALE ȘI A TERITORIULUI ADMINISTRATIV EVOLUȚIA FONDULUI CONSTRUIT

Până în sec. XVIII nu există informații concrete privind geometria localităților

SÂNTANDREI

SECOLUL XVIII

Prima hartă militară austriacă
(1782-1785)

sursa maps.arcanum.com

Planul teritoriilor Sântandreiului
și ale Palotei (1780)

sursa maps.arcanum.com

EVOLUȚIA TRAMEI STRADALE ȘI GEOMETRIA LOCALITĂȚII

În sec. XVIII, Sântandrei (Sz. András) apare ca o localitate de tip adunat de tip tentacular, în exteriorul drumului principal care ducea de la Oradea la Toboliu și Tărian (actuala str. Principală). Vatra satului s-a dezvoltat la intersecția a două trasee, unul paralel cu Pârâul Peța (actuala str. Peței) și unul perpendicular pe acesta (actuala str. Bisericii). Cel de al doilea traseu coordonator identificat mai sus (actuala str. Bisericii) avea o prelungire peste pârâu (actuala str. Bujac) unde găsim o zonă locuită într-o insulă creată de două brațe ale cursului de apă. La intersecția acestor două trasee principale mai există un drum curb, care conduce la

amplasamentul unei biserici. Tot înspre zona bisericii se îndreaptă și un alt traseu (actuala str. Crișului) care se prezenta fără construcții și care unifica zona centrală de drumul principal identificat ca atare mai sus.

Nu există semne de tragere la linie, poate și pentru că a fost, probabil de la început, de tip adunat, tipic pentru o zonă precolinară și amplasată aproape și cu acces direct din drumul principal.

IMAGINEA FONDULUI CONSTRUIT

Construcțiile apar ca fiind punctuale pe lot cu dezvoltare pe adâncime și amplasate la stradă pe latura scurtă.

La jumătatea traseului principal, cel perpendicular pe Pârâul Peța apare amplasată o biserică fără a se putea identifica raportul acesteia cu fondul construit. Poziția ei pare a fi pe actuala locație a Bisericii Greco-Catolice.

Pe un traseu secundar, în dreptul cursului Pârâului Peța apare amplasamentul unei mori.

INTERVENȚIILE ASUPRA PEISAJULUI NATURAL

Nu există date istorice privind intervențiile asupra peisajului natural. Se poate identifica faptul că localitatea s-a dezvoltat într-o zonă de pustă, traversată de mai multe brațe ale Peței și Crișului Repede. Datorită acestor condiții, intervențiile omului asupra peisajului natural sunt multiple.

În zona localității găsim:

- La vest și sud localitatea era flancată de zone agricole și puste folosite la pășunat.
- Pe prima hartă militară austriacă, la nord apare o zonă de luncă întinsă între două trasee ale Pârâului Peța.
- Pe Planul teritoriilor Sântandreiului și a Palotei, între cursurile Crișului și al Peței apare o zonă ce pare utilizată pentru pomicultură.

SECOLUL XIX

**A doua hartă militară austriacă
(1806-1869)**

sursa maps.arcanum.com

**A treia hartă militară austriacă
(1869-1887)**

sursa maps.arcanum.com

EVOLUȚIA TRAMEI STRADALE ȘI GEOMETRIA LOCALITĂȚII

Până în a doua jumătate a secolului XIX imaginea generală a fondului construit se dezvoltă în raport cu cea din secolul XVIII, păstrându-se aspectul general de localitate de tip adunat cu formă tentaculară. Principalele trasee de dezvoltare sunt:

- cel perpendicular pe Pârâul Peța (actuala str. Bisericii), cu o dezvoltare mai amplă pe latura vestică și cu un început de urbanizare pe latura estică (actuala str. Bujac)
- cel perpendicular pe drumul principal de acces (actuala str. Crișului), care în această perioadă dezvoltă fond construit
- cel paralel cu traseul Pârâului Peța, care se prelungește și capătă, tot datorită acesteia, un traseu curb (actuala str. Peței)
- drumul Oradea-Tobliu, care în această perioadă dezvoltă fond construit (actuala str. Principală)
- apar trasate drumuri secundare: actualele str. Moșilor, Independenței până în str. Brutăriei, str. Rături până la curbura, începutul str. Grădinarilor

La extremitatea vestică, la marginea localității, cu acces din drumul Oradea-Toboliu a apărut amplasat cimitirul, pe un teren adiacent actualului cimitir.

La sfârșitul sec. XIX, în paralel cu drumul Oradea-Tobliu și tangențial cu zona construită, se construiește traseul secundar al căii ferate Oradea-Salonta, cu gara la intersecția cu drumul de acces în localitate.

IMAGINEA FONDULUI CONSTRUIT

Fondul construit este reprezentat de clădiri cu front la stradă, cu o dezvoltare pe adâncimea lotului. Nu avem informații despre tipologiile de lot. Singurul clar ca formă este terenul aferent unei clădiri mai ample, în zona actualului Cămin Cultural.

Nu poate fi identificată cu siguranță locația centrului localității, dar poate fi legată de poziționarea Bisericii greco-catolice aceasta fiind amplasată la o intersecție a drumului principal. Pe a treia hartă militară, în apropierea acesteia, apare marcată o construcție mai amplă, probabil casa parohială construită în 1782 și școala care funcționa sub patronajul Bisericii. Acestea din urmă sunt amplasate într-o piațetă, cu spațiu public de jur împrejur.

Pe a treia hartă austriacă se pot identifica:

- pe traseul Peței apare marcată o moară, amplasată, conform lui Borovsky, pe locul în care a existat Mănăstirea și Biserica cu hramul Sfântul Andrei după care a fost denumit satul
- la intersecția actualelor str. Principală, Vaida și Morii apare un singur teren cu o singură construcție
- Pe actuala str. Principală în zona Casei de Cultură apare un teren mai amplu, cu construcții pe contur
- În vecinătatea estică a cimitirului apare un teren mai amplu, cu singură construcție pe lot cu front la str. Principală

INTERVENȚIILE ASUPRA PEISAJULUI NATURAL

Peisajul natural din extravilanul localității nu se modifică fundamental. Astfel, localitatea apare, în continuare, flancată:

- La sud de terenuri agricole și zone de pustă
- La nord, nord-est și est de zone de luncă date de cursurile de apă

SFÂRȘITUL SEC. XIX

1910

sursa maps.arcanum.com

Harta cadastrală

1888 cu completări ulterioare

EVOLUȚIA TRAMEI STRADALE ȘI GEOMETRIA LOCALITĂȚII

Notă -Harta cadastrală prezentată mai sus are completări ulterioare. Acest lucru se poate observa făcând o comparație cu harta din 1910. Aceasta din urmă, dincolo de schematismul dat de scara la care a fost lucrată, prezintă localitatea în limitele construite în jumătatea secolului XIX.

Trama stradală este identică cu ce s-a identificat mai sus.

Cele mai clare date despre tipologia loturilor sunt identificate pe Harta prezentată mai sus în care se poate observa că majoritatea loturilor au o formă regulată cu o dezvoltare pe adâncime cu zona de locuire la stradă și zona pentru grădinărit în continuarea acesteia. În zona dezvoltată în sec. XVIII, terenurile sunt trasate perpendicular pe drumul principal.

IMAGINEA FONDULUI CONSTRUIT

Foarte puține construcții sunt marcate, prea puține pentru a identifica o regulă de amplasare și urbanizare.

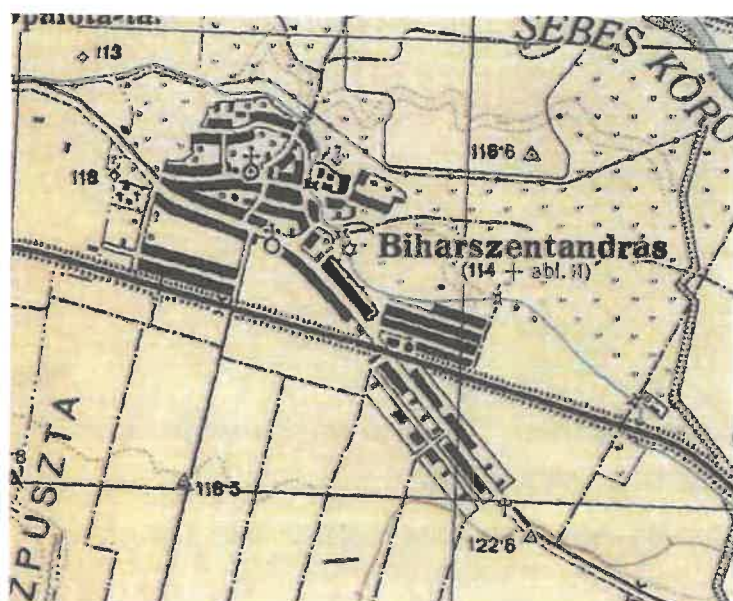
În zona Bisericii Greco-catolice, apare o lotizare care face să dispară aspectul general de piațetă. Mai exact se lotizează flancul nordic al bisericii, spațiul public din jurul bisericii reducându-se la trei laturi.

INTERVENȚIILE ASUPRA PEISAJULUI NATURAL

Peisajul natural din extravilanul localității rămâne identic cu cel identificat în momentul istoric anterior. Astfel, localitatea apare, în continuare, flancată:

- La sud de terenuri agricole și zone de pusti
- La nord, nord-est și est de zone de luncă date de cursurile de apă

PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI XX

1941

sursa maps.arcanum.com

EVOLUȚIA TRAMEI STRADALE ȘI GEOMETRIA LOCALITĂȚII

În perioada scursă între sfârșitul sec. XIX și jumătatea sec. XX apar câteva modificări la nivel de gabarit al localității, modificări aduse de Legea privind Reforma aprobată de Regele Ferdinand în 1919. În urma acestei reforme apar, pe lângă loturile agricole, 170 de loturi construibile. Astfel că, în această perioadă:

- Se parcelează și se urbanizează traseul str. Principale până dincolo de linia de calea ferată. La sud de aceasta apare o lotizare având ca ax compozițional actuala str. Progresului și cu o a doua stradă, paralelă cu cea principală, actuala str. Vlad Alexandru.
- În aceeași zonă paralelă cu linia de cale ferată, de data aceasta la nord de aceasta, pe partea cu Gara, se parcelază o zonă cu terenuri construibile amplasate de două străzi paralele, actualele str. Păsărilor și Rozmarinului.
- Se trasează actuala str. Grădinarilor, cu direcție dată de latura estică a cimitirului din acel moment. În capătul acestei străzi se lotizează, paralel cu linia ferată, un calup de loturi având ca stradă coordonatoare actuala str. Bobota. În această lotizare se accesa și prin actuala str. Independenței. De observat că atât str. Grădinarilor cât și str. Independenței se prezintă fără construcții.

În comparație cu formele lotizărilor tradiționale cu front îngust și dezvoltate mult pe adâncime, noile lotizări sunt de dimensiuni mai mici, cu forme regulate și dimensiuni ale fronturilor relativ egale sau puțin mai mici decât adâncimea.

IMAGINEA FONDULUI CONSTRUIT

Nu se pot identifica date despre fondul construit, dar se poate concluziona că s-au păstrat regulile identificate în momentele anterioare.

INTERVENȚIILE ASUPRA PEISAJULUI NATURAL

Cea mai importantă intervenție din această perioadă asupra peisajului natural poate fi identificată ca fiind canalizarea Pârâului Peța, lucrare pornită din Oradea și continuată în extravilanul localității Santandrei. Astfel apare canalul Peța, care iese din intravilanul orașului Oradea prin zona actualului cartier Ioșia paralel cu Calea Sântandreiului și, dincolo de calea ferată, este deviat spre nord, traversează extravilanul Santandreiului și se revarsă în Crișul Repede. Prin această intervenție, cursul Pârâului Peța își pierde din volum și, în consecință, din importanța economică și prezența urbană.

A DOUA JUMĂTATE A SEC. XX

1950

Sursa <https://www.geo-spatial.org>

EVOLUȚIA TRAMEI STRADALE ȘI GEOMETRIA LOCALITĂȚII

Nu se identifică modificări majore față de imagina urbană a primei jumătăți a secolului XX. Singurele dezvoltări notabile sunt:

- lotizarea și mobilarea frontului stradal a str. Râtului
- amplasarea, în prelungirea dinspre nord a str. Peței, a sediului CAP-ului
- în perioada anilor '60 se construiește Întreprinderea de nutrețuri combinate Sântandrei.

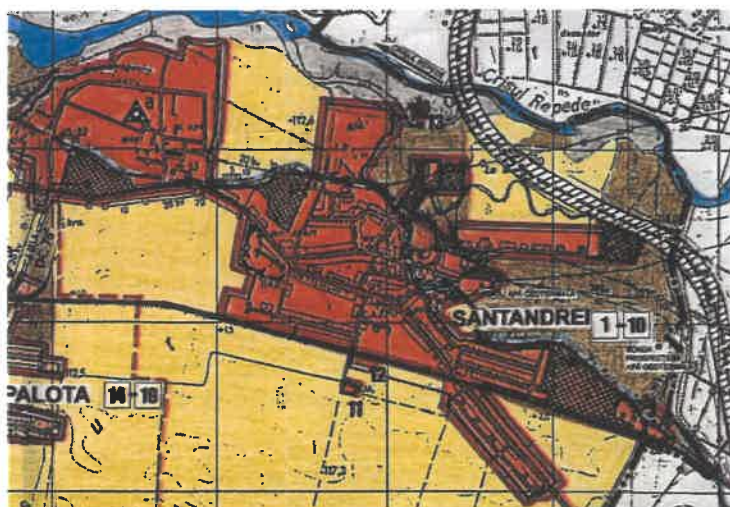
IMAGINEA FONDULUI CONSTRUIT

Nu se pot identifica date despre fondul construit, dar se poate concluziona că s-au păstrat regulile identificate în momentele anterioare.

INTERVENȚIILE ASUPRA PEISAJULUI NATURAL

Nu se pot identifica modificări majore asupra peisajului natural.

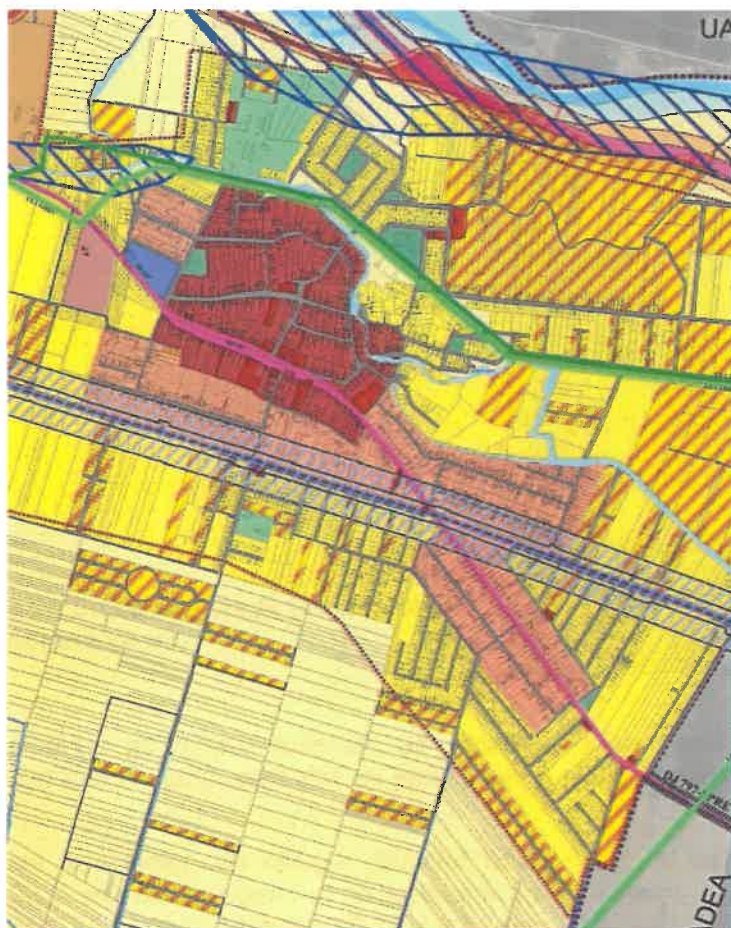
SECOLUL XXI

1990 -baza PUG-ului 1996

EVOLUȚIA TRAMEI STRADALE ȘI GEOMETRIA LOCALITĂȚII

Imaginea urbanistică identificată în perioada anilor '50 se păstrează în mare parte până la începutul sec. XXI. Singura diferență este o din perioada postbelică, când se realizează o extindere spre Criș cu prelungirea str. Crișului dincolo de traseul Pârâului Peța.

2000-2015 -baza PUG-ului 2016

Modificările majore în geomentria urbană apar la începutul anilor 2000, odată cu propunerile aduse de programul de urbanizare "Culoarul de dezvoltare Oradea-Sântandrei" și mai apoi de programele de dezvoltare promovate de organizarea Zonei metropolitane Oradea. Astfel, într-o primă fază, dezvoltarea orașului Oradea spre vest se realizează prin amenajarea, pe tot traseul drumului Oradea-Sântandrei a unei platforme pentru servicii en-gros și terțiare. În contrapartidă, dinspre Sântandrei, se dezvoltă un cartier de locuințe.

O a doua fază, de fapt o rezultată a dezvoltării economice a zonei, au apărut dezvoltări ale zonelor de locuit, respectiv:

- spre nord apar, în jurul prelungirii str. Crișului, străzile Pescărușului, Rândunicii, Berzei, Tineretului și Triumfului
- spre sud apar lotizări coordonate de un set de drumuri perpendiculare și paralele cu calea ferată
- spre nord se lotizează vechea pășune din str. Râțuri

După aprobarea PUG-ului din 2016 au loc extinderi:

- spre sud, zona de locuire se dezvoltă pe baza unei rețele de străzi de tip grilă
- spre nord, cu o geometrie mai puțin clară dată de vechea vatră a satului și direcția Crișului Repede

INTERVENȚIILE ASUPRA PEISAJULUI NATURAL

În peisajul natural din extravilanul localității apar modificări, respectiv zonele agricole și de pășunat din nordul și sudul localității dispar în detrimentul lotizărilor pentru locuințe.

CONCLUZII

**A doua hartă austriacă suprapusă
cu existentul**

Pe baza suprapunerii de mai sus, tramă stradală se identifică parțial cu traseele începutului de sec. XIX. Această tramă stradală poate fi identificată cu actualele străzi: Principală, Bisericii, Peței, Bujac.

Chiar dacă fondul construit a fost în mare parte înlocuit, regulile de compoziție ale gospodăriei și raportul acestora cu spațiul urban nu s-au modificat de la imaginea din sec. XIX. Altfel spus nu au existat construcții (cu puține excepții) care să fi ieșit din gabaritul unei clădiri laice tradiționale rurale. În concluzie, fondul construit a fost unul exclusiv cu volum și aspect vernacular.

Zona centrală, respectiv zona istorică de referință poate fi identificată în arealul în care este amplasată Biserica Greco-catolică, la mijlocul traseului inițial de compoziție al localității.

PALOTA

SECOLUL XVIII

**Planul teritoriilor Sântandreiului
și ale Palotei (1780)**

sursa maps.arcanum.com

Prima hartă militară austriacă (1782-1785) sursa maps.arcanum.com

EVOLUȚIA TRAMEI STRADALE ȘI GEOMETRIA LOCALITĂȚII

În sec. XVIII, Palota apare ca o localitate de tip adunat de tip liniar în exteriorul drumului principal care ducea de la Oradea la Toboliu și Tărian, între două brațe ale Pârâului Peța. Vatra satului s-a dezvoltat de-a lungul unei străzi care unifica două poduri peste mai sus amintite brațe ale Peței. Dimensiunile localității sunt mici apropiate mai degrabă de cele ale unui cătun decât cele ale unui sat. În această perioadă, în apropiere de Palota poate fi identificată și localitatea Wadas, azi dispărută. La rândul ei a fost o localitate de dimensiuni mici, apropiată de cele ale unui cătun. Apare ca o localitate de tip adunat cu trei străzi care formează un triunghi. În exteriorul acestui triunghi este marcată și o biserică. Zona actualului sat Palota era o teren liber de construcții, cu aspect general de pustă.

Nu există semne de tragere la linie, poate și pentru că a fost, probabil de la început, de tip adunat, tipic pentru o zonă precolinară și amplasată aproape și cu acces direct din drumul principal.

IMAGINEA FONDULUI CONSTRUIT

Nu există informații privind forma loturilor și amplasamentul construcțiilor pe lot.

INTERVENȚIILE ASUPRA PEISAJULUI NATURAL

Nu există date istorice privind intervențiile asupra peisajului natural. Se poate identifica faptul că localitatea s-a dezvoltat într-o zonă de pustă, traversată de mai multe brațe ale Peței și Crișului Repede. Datorită acestor condiții, intervențiile omului asupra peisajului natural sunt multiple.

În zona localității găsim:

- La vest și sud localitatea era flancată de zone agricole și puste folosite la pășunat.
- Pe Planul teritoriilor Sântandreiului și a Palotei, între cursurile Crișului și al Peței apare o zonă ce pare utilizată pentru pomicultură.

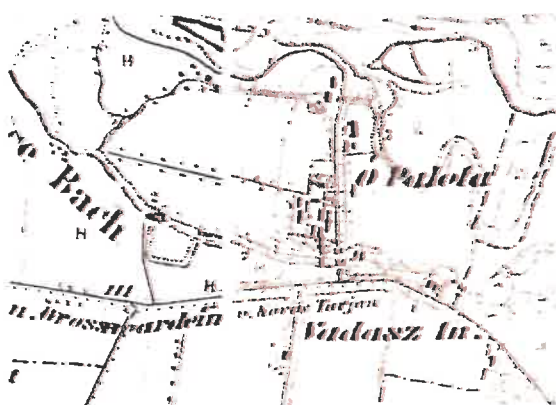
1780
maps.hungaricana.hu

- Conform hărții de mai sus, în această perioadă au loc lucrări de regularizare a pâ râului Peța prin creerea de canale care să deservească zona Palota.

SECOLUL XIX

A doua hartă militară austriacă (1806-1869) sursa maps.arcanum.com

A treia hartă militară austriacă (1869-1887) sursa maps.arcanum.com

EVOLUȚIA TRAMEI STRADALE ȘI GEOMETRIA LOCALITĂȚII

Până în a doua jumătate a secolului XIX imaginea generală a fondului construit se dezvoltă în raport cu cea din secolul XVIII. Localitatea inițială capăta denumirea de Palota Veche (Ó Palota) și se creează o nouă localitate cu denumirea de Noua Palota (Uj Palota).

Ó Palota rămâne la dimensiunile identificate încă din sec. XVIII. Funcțiunea cuprinsă pare să fie mai mult industrială, aici fiind marcată o moară (malom).

Uj Palota apare în urma unei Hotărâri a Împăratului Iosif al II-lea care întocmește în anul 1786 documentul fundațional al satului, intitulat „Liber Rationum Ecclesiae Parochialis Uj Palota-ensis”. În urma acestei hotărâri, Consiliul Administrației din Buda va emite decizia de liberă colonizare a terenurilor nelocuite din pusta maghiară prin familii germane provenind din diferite zone ale imperiului.

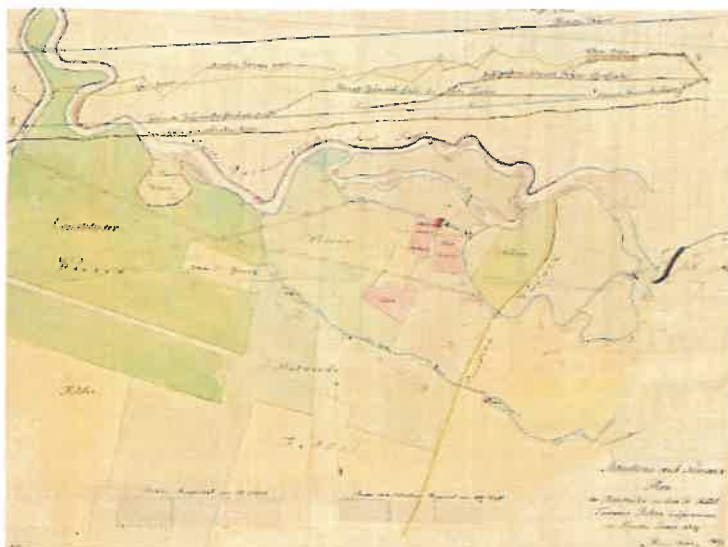
Acest nou sat era amplasat mult retras de la drumul Oradea-Toboliu și apare ca fiind construit după un plan prestabilit, în formă de cruce. Satul avea două străzi principale, una de la nord la sud și una de la est la vest. La intersecția acestora s-a construit Biserica Romano-Catolică Sf Anton de Padova.

La capătul de est al localității puțin retrasă de la zona construibilă regăsim cimitirul.

IMAGINEA FONDULUI CONSTRUIT

În **Uj Palota** fondul construit este reprezentat de clădiri cu front la stradă, cu o dezvoltare pe adâncimea lotului, cu zonă cultivată în spate. Toate loturile par a fi de dimensiuni aproape identice.

Centrul localității este dat de intersecția celor două străzi unde a fost amplasată biserica identificată mai sus. În jurul ei apare un *largo de jur împrejur*.

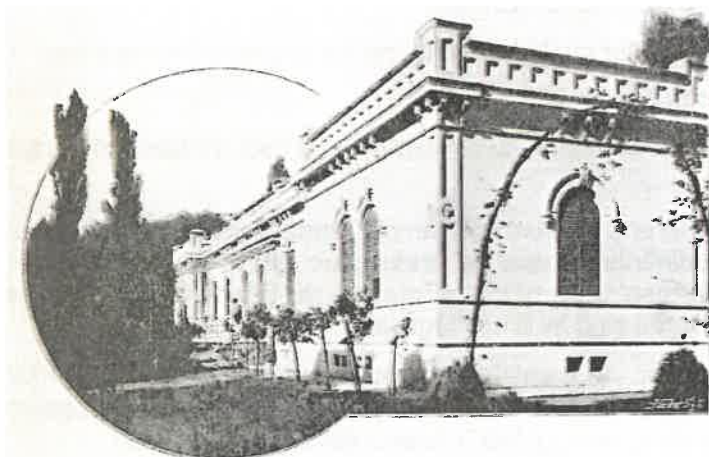

1806

maps.hungaricana.hu

În **Ó Palota**, conform hărții de mai sus apar:

- O curie, posibil cea prezentată de Borovsky în *Bihar vármegye és Nagyvárad (Magyarország vármegyéi és városai, 1901)* -vezi imaginea de mai jos. La momentul respectiv, Antal Lukács, membru al casei nobiliare, avea o proprietate mai mare amplasată în Ó-Palotá, respectiv Conacul Lónyai.

A LÓNYAY-PÉTER ÉRSEK Ó-PALOTÁN. (LUKÁCS ANTAL TULAJDONA.)

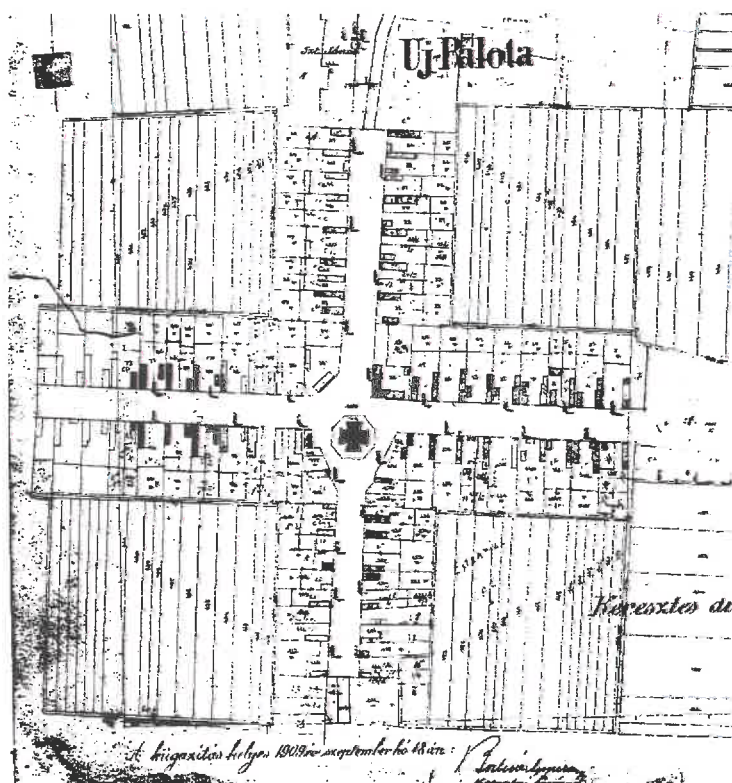
- o berărie cu titulatura de Moara Regală a Berăriei Palota (Palotaer königlichen Cameral Mahlmühle des Brauhauses).
- o casă de oaspeții

INTERVENȚIILE ASUPRA PEISAJULUI NATURAL

Peisajul natural din extravilanul localității nu se modifică fundamental. Astfel:

- în **Ó Palota** se fac lucrări de prelungire și întreținere a zonelor de canale care regularizau Pârâul Peța
- În Uj Palota, în afara terenurilor cere formează localitatea nu apar intervenții asupra peisajului. Terenurile adiacente satului erau folosite în agricultură sau creșterea animalelor.

SFÂRȘITUL SEC. XIX

Uj Palota Harta cadastrală
1888

EVOLUȚIA TRAMEI STRADALE ȘI GEOMETRIA LOCALITĂȚII

Cele mai clare date despre tipologia loturilor sunt identificate pe Harta prezentată mai sus.

În Uj palota se pot identifica două tipuri de lotizări:

- Pe strada trasată de la nord la sud, terenurile sunt cu dimensiuni mai mici, cu terenuri pentru grădărit aferente reduse.
- Pe strada trasată de la est la vest terenurile sunt mai ample, zona construibilă este mai mare și cu terenurile aferente grădăritului care se prelungesc până în zona în care compoziția tuturor loturilor satului formează un pătrat. Tote aceste terenuri nu păstrează lățimea terenului de la stradă, majoritatea fiind mult mai înguste.
- la începutul sec. XX, în nordul localității, în paralel cu drumul Oradea-Tobliu și tangențial cu zona constuită, se prelungeste devierea căii ferate care ducea la Sântandrei. Această deviere va deveni importantă prin prelungirea ei până în orașul din Ungaria, Vésztó.

IMAGINEA FONDULUI CONSTRUIT

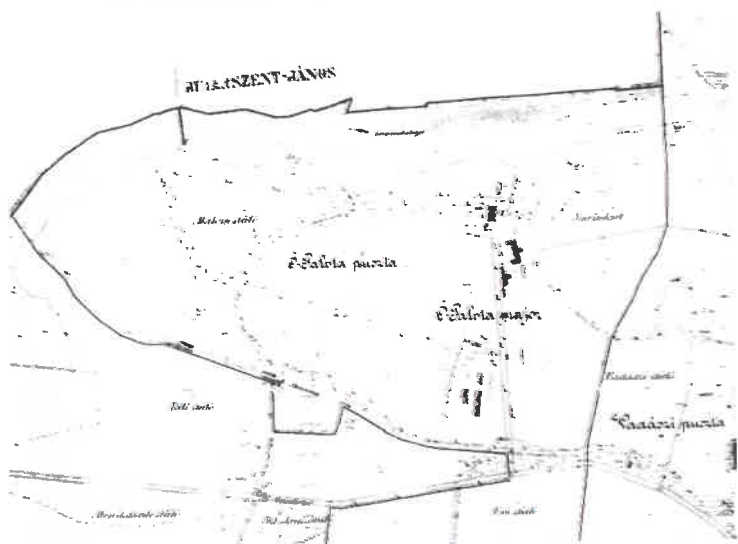
Fondul construit este reprezentat de clădiri cu front la stradă, cu o dezvoltare pe adâncimea lotului. Majoritatea lor au o formă de L cu latura scurtă la frontul stradal.

Zona centrală este bine delimitată și este subordonată volumului Bisericii Romano-Catolice Sf Anton de Padova.

Trei laturi ale acestei piațete sunt tăiate la un unghi de aproximativ 45°. Unul dintre aceste terenuri prezintă o construcție atipică, cu fațada lungă amplasată la frontul stradal reprezentat de latura tăiată. Cel de al patrulea cloș, cel netăiat, prezintă la rândul lui o construcție atipică. Acesta este în formă de L cu laturi sensibil egale, ambele amplasate la fronturile stradale principale.

INTERVENȚIILE ASUPRA PEISAJULUI NATURAL

Peisajul natural din extravilanul localității rămâne identic cu cel identificat în momentul istoric anterior. Astfel, localitatea apare, în continuare, flancată de terenuri agricole și zone de pustă.

Ó Palota Harta cadastrală
1888

În Ó Palota mai apar doar câteva construcții. Una în formă de U poate fi Curia prezentată de Borovsky. În rest, construcțiile pot fi anexe ale morii identificată mai sus.

PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI XX -UJ PALOTA

Uj Palota 1941
sursa maps.arcanum.com

EVOLUȚIA TRAMEI STRADALE ȘI GEOMETRIA LOCALITĂȚII

În perioada scursă între sfârșitul sec. XIX și jumătatea sec. XX apar câteva modificări la nivel de gabarit al localității, modificări aduse de Legea privind Reforma aprobată de Regele Ferdinand în 1919. În urma acestei reforme apar, pe lângă loturile agricole, msai multe loturi construibile. Astfel că, în această perioadă:

- Se parcelează și se urbanizează traseul drumului de acces în sat până la limita dată de linia de calea ferată
- Se prelungește latura dinspre vest cu o lotizare identică cu cele originale.

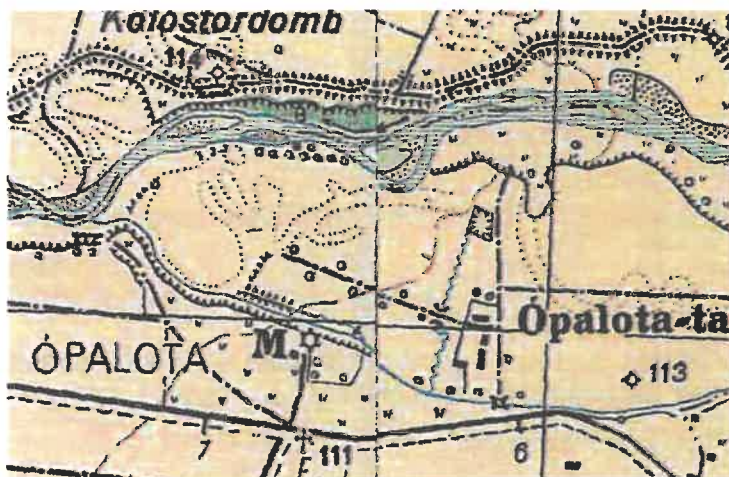
IMAGINEA FONDULUI CONSTRUIT

Nu se pot identifica date despre fondul construit, dar se poate concluziona că s-au păstrat regulile identificate în momentele anterioare.

INTERVENȚIILE ASUPRA PEISAJULUI NATURAL

Peisajul natural din extravilanul localității rămâne identic cu cel identificat în momentul istoric anterior. Astfel, localitatea apare, în continuare, flancată de terenuri agricole și zone de pustă.

PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI XX -Ó PALOTA

Ó Palota 1941

sursa maps.arcanum.com

EVOLUȚIA TRAMEI STRADALE ȘI GEOMETRIA LOCALITĂȚII

În perioada scursă între sfârșitul sec. XIX și jumătatea sec. XX apar câteva modificări la nivel de gabarit al localității, respectiv dispar majoritatea construcțiilor identificate mai devreme, inclusiv clădirea în formă de U, identificată ca fiind Curia prezentată mai sus.

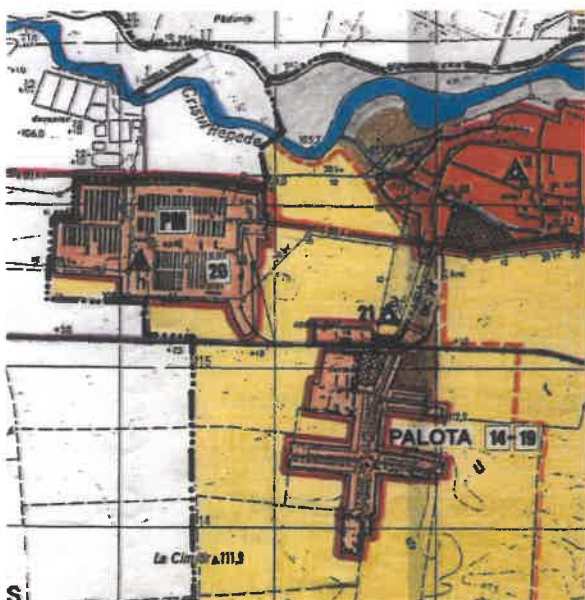
IMAGINEA FONDULUI CONSTRUIT

Nu se pot identifica date despre fondul construit, dar se poate concluziona că s-au păstrat regulile identificate în momentele anterioare.

INTERVENȚIILE ASUPRA PEISAJULUI NATURAL

Cea mai importantă intervenție din această perioadă asupra peisajului natural poate fi identificată ca fiind regularizarea traseului Crișului Repede. În urma acestei intervenții dispăre unul din brațele acestuia (brațul regularizat este reprezentat prin linie punctată).

A DOUA JUMĂTATE A SEC XX ȘI PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI XXI

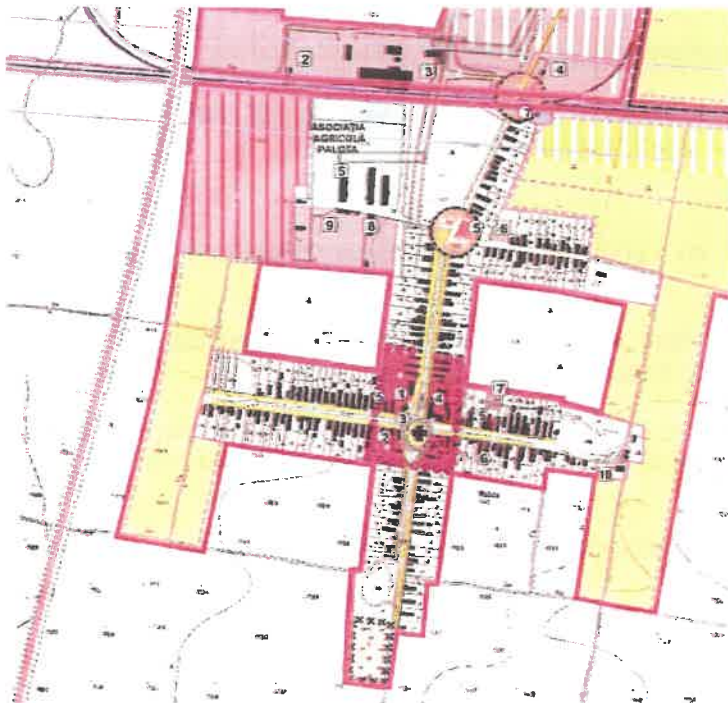
1990 -baza PUG-ului 1996

EVOLUȚIA TRAMEI STRADALE ȘI GEOMETRIA LOCALITĂȚII

Imaginea urbanistică a zonei locuite identificată în perioada anilor '40 se păstrează în mare parte până la începutul sec. XXI. Singura diferență este o lotizare realizată de-a lungul linei de cale ferată spre vestul drumului de acces.

Cele mai importante intervenții sunt construirea CAP-ului și a Complexul porcîn Palota, acesta din urmă amplasat în partea vestică a extravilanului.

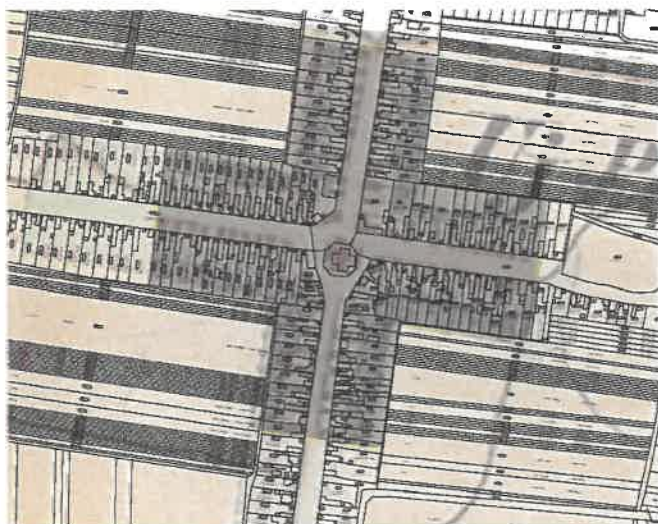
În Palota dispăre, în locul ei fiind construită Zona industrială Santandrei.

Imaginea generală urbană rămâne aproape identică, cu excepția:

- unei lotizări de capătul sudic al satului, latura estică a drumului se lotizează și se unifică cu zona cimitirului.
- Unei lotizări pe traseul dinspre est, acesta realizându-se doar pe o latură.
- În capătul nordic al tramei originale se trasează și se lotizează un drum spre est paralel cu traseul original de la est la vest.

CONCLUZII

A doua hartă austriacă suprapusă cu existentul

Pe baza suprapunerii de mai sus, tramă stradală se identifică a cu traseele începutului de sec. XIX. Această tramă stradală poate fi identificată cu traseele stradale inițiale.

Chiar dacă fondul construit a fost în mare parte înlocuit, regulile de compoziție ale gospodăriei și raportul acestora cu spațiul urban nu s-au modificat de la imaginea din sec. XIX. Altfel spus nu au existat construcții (cu puține excepții) care să fi ieșit din gabaritul unei clădiri laice tradiționale rurale. În concluzie, fondul construit a fost unul exclusiv cu volum și aspect vernacular.

Zona centrală, respectiv zona istorică de referință poate fi identificată în arealul în care este amplasată Biserica Romano-Catolică Sf Anton de Padova, la intersecția traseelor inițiale de compoziție al localității.

3.3.3. CONCLUZIILE STUDIULUI ISTORICO-URBANISTIC

Din punct de vedere urbanistic, actualele rețele stradale preiau, în linii generale, direcțiile inițiate în *Harta Iosefină* și definite în *A doua hartă austriacă*.

Tipologiile cuprinse în zona studiată :

- Ambele localități sunt de tip adunat, cu o planimetrie a vetrei satului relativ clară (Sântandrei) și foarte clară (Palota)
- tipul parcelarului – în marea majoritate a cazurilor, este de tip rural cu clădiri la frontul stradal și dezvoltare pe adâncime, cu zone agricole în spatele loturilor.
- fondul construit - a fost unul aproape exclusiv cu volum și aspect vernacular. În ambele localități în studiu, în intravilanul istoric, există zone definibile ca centre de interes social, toate create în jurul bisericilor
- În ambele localități în studiu, singurele accente volumetrice sunt Bisericile.

3.3.4. IDENTIFICAREA VALORILOR DE PATRIMONIU CONSTRUIT

DATE GENERALE DESPRE CONSTRUCȚIILE LAICE DE TIP VERNACULAR

După cum am concluzionat mai sus, ambele localități din studiu fac parte din tipologia satelor de tip adunat cu specific agricol din zona precolinară. Sunt caracterizate de tipologia lotizărilor cu parcele în majoritatea cazurilor dezvoltate pe adâncime, dar și cu forme atipice adaptate la condițiile de teren aferente. Aceste terenuri apar mobilate cu clădiri cu volum și aspect vernacular. Volumul și aspectul general au evoluat în timp, imaginea generală dată de acestea putând fi încadrate în 4 tipuri.

TIPUL 1 DE UNITATE DE LOCUIRE

Caracteristicile geometriei localităților și a terenurilor aferente duc la o tipologie a gospodăriilor, ca unitate primordială a așezării. Informații despre această tipologie apar concretizate în **a doua jumătate a sec XIX**, perioadă din care s-au mai păstrat surse fotografice sau exemple în situ. În această perioadă construcțiile ajung să fie realizate aproape exclusiv suprateran, respectiv se renunță la tipul de locuire semiîngropat. Forma tipică creată de-alungul timpului s-a realizat prin aglutinare, pornind de la unitatea de locuit monocelulară, ajungându-se la forme complexe unele cu influențe ale arhitecturii locuințelor orășenești. Mult timp nu au existat mari diferențe dintre locuința tradițională românească și cea maghiară.

Gospodăriile standard de tip vernacular din nord-vestul țării sunt formate din locuință, grajdurile și cotețele, depozitarea cerealelor, fântâna, poziționate într-o dispunere compactă concretizând zona curții, într-o delimitare clară de zona cultivată.

Imaginea generală este data de dispoziția spațială a acestora. Astfel:

- Locuința, exclusiv în regim de înălțime parter, era amplasată cu latura îngustă spre stradă, ușor retrasă de la frontul stradal, apărând astfel o zonă rezervată amenajărilor florale. Nu există tendința de închidere a frontului stradal, respectiv nu se includea accesul în geometria construcției principale.
- În continuarea locuinței, creând front comun sau separate spațial, erau amplasate spațiile de depozitare alimente, unelte agricole și coșara pentru porumb
- Pe linia ce delimita curtea de grădină se amplasa șopronul, respectiv grajdul, poiata, cotețul pentru porci și păsări, locul pentru căruță, grapă sau plug.

Planimetric, configurația locuințelor era formată, în general, din trei încăperi- camera de locuit, tinda și camera de la uliță sau camera curată. Tinda conținea cuptorul de pâine precum și soba de gătit. În fața casei se întindea târnațul prin care se accesa în tindă, hambarul de grâu și cămara. Pe linia dintre curte și grădină erau amplasate grajdul, poiata, cotețul pentru porci, locul pentru căruță, grapă, sau plug. Mai era coșara pentru porumb.

Șopronul era tratat, în general, ca un corp unitar având, în funcție de teren și poziția locuinței, o zonă de trecere acoperită cu acces în grădină, zonă în care se depozita căruța. Din acest spațiu se accesau, stânga și dreapta, spațiile închise, respectiv grajdul, cotețul, depozitele pentru fân și cereale.

Coșara de porumb era un obiect independent de celelate elemente ale complexului gospodăresc și amplasat pe o latură liberă a curții.

Imaginea arhitecturală era susținută de materiale de construcție și finasaj folosite. Până la începutul secolului XX, majoritatea locuințelor erau construite din lemn și pământ tencuite. Lemnul era din pădurile limitrofe de carpen și stejar.

Sistemul constructiv era format din:

- fundațiile din piatră
- acoperișul în două sau trei ape, acoperit cu stuf. Acest tip de finisaj a fost, în perioada începutului de sec. XX, înlocuit de țiglă.
- pereți din împletituri de nuiele lipite cu pământ, sau
- pereți de pământ bătut în cofraje din dulapi din lemn și scânduri, sau
- pereți din văioage de lut presat în formă și ars la soare, sau
- pereți de cărămidă, eventual din cărămidă în combinație cu văioagă (sistem apărut mai ales în sec. XX)

Caracterul tradițional era susținut de imaginea caselor acoperite în două ape cu un fronton spre stradă care, adesea era decorat, unele cu elemente preluate din barocul rustic. Acest aspect este dat de influențele arhitecturii maghiare sau germane, casele românești fiind acoperite, în marea lor majoritate, în patru ape. Fațada principală prezenta două ferestre de dimensiuni mici.

Un alt element definitoriu este imaginea târnațului, acesta fiind, la început, de lemn atât la gospodăria românească cât și cea maghiară. În timp, mai ales la cele ungurești sau germane, acest târnaț capătă o mai mare importanță, stâlpii de lemn fiind înlocuiți de cei de cărămidă, cu secțiune pătrată sau circulară. Acest târnaț se prelungea până la frontul spre stradă, golul acestuia din fațadă închizându-se în timp cu tâmplărie. Ca o evoluție a acestui spațiu este apariția geamlăcului, astfel că, în timp, acest spațiu acoperit dar deschis se transformă în spațiu intermediar și închis, de trecere de la exterior la interior.

Tipul de construcție pe structură de lemn și/sau văioagă, precar în timp, a fost înlocuit în masă începând cu prima jumătate a sec. XX. Astfel materialul de construcție principal devine cărămida nearsă și arsă, singure sau în combinație. În această perioadă este înlocuit și stuful cu țigla.

Aceste tendințe sunt reflectate într-o paralelă a Referendumului din 1900 cu Referendul din 1910. În aceste două documente avem următoarele valori legate de materialele construcțiilor din localitățile din studiu:

	1900	1910	1900	1910	1900	1910	1900	1910	1900	1910	1900	1910	1900	1910
	Sistem constructiv								Acoperire					
	Din cărămidă sau piatră		Cu fundații și ziduri din văioagă sau pământ		ziduri din văioagă sau pământ		Din lemn sau al material		Cu țiglă, ardezle, tablă		Șindrilă sau scânduri		Paie sau stuf	
Sântandrei	29	15	7	35	152	181	3	2	15	63	35	32	141	138
Palota	23	23	-	-	63	-	-	19	29	6	12	14	45	22

Sursa -<https://library.hungaricana.hu/>

A magyar korona országainak 1900. évi népszámlálás , 1910. évi népszámlálás

Se poate observa că:

- din punctul de vedere al sistemului constructiv crește numărul de case pe sistem tradițional din cărămidă nearsă. Totodată crește numărul de case din cărămidă arsă sau nearsă. Cele din lemn sunt relativ puține.
- în numai zece ani, se micșorează numărul celor acoperite cu stuf sau paie, dar rămâne sistemul cel mai uzitat de acoperire.

TIPUL 2 DE UNITATE DE LOCUIRE

În prima jumătate a sec. XX, odată cu modificarea sistemului constructiv, se diversifică multe din principiile urbanistice și arhitecturale identificate mai sus. Astfel că multe din locuințele construite în Sântandrei în a doua jumătate a sec. XX nu se mai retrag de la stradă, multe având fațadă la frontul stradal. Din alt punct de vedere, o regulă constructivă la care se renunță este sistemul de acoperire în două ape, multe din locuințele din această perioadă prezentând pantă spre stradă. Fațadele capătă o imagine standardizată, în care cele două ferestre ale fațadei principale sunt unificate printr-o decorație simplă care se reduce la o profilatură simplă la nivel de solbanc și boiandrug și o profilatră pe lateralele golurilor. Unele completează decorul fațadelor prin sugestii de pilaștrii unificați prin linii simple la nivel de soclu și sub cornișă. Punctual mai apar panouri decorative simple cu desen geometric. Se generalizează acoperirea cu țiglă sau tablă.

Pe loturile mai ample acest tip de locuință a fost construit în paralel cu cea veche, cea de a doua căpătând funcțiuni secundare (depozitare, bucătărie de vară).

TIPUL 3 DE UNITATE DE LOCUIRE

În a doua jumătate a secolului XX au apărut construcții cu aspect standardizat, locuințe cu regim de înălțime în marea lor majoritate parter, punctual P+1. Planimetric, clădirea se dezvoltă în formă de L, cu zona rezidențială formată din două camere spre stradă și zona de servicii cu bucătăria și zonele de depozitare spre curte. În continuarea acestui corp principal se dezvoltă, după modelul identificat mai sus zonele cu funcțiuni secundare (grajdurile și cotețele, depozitarea cerealelor, etc).

Fațadele, la rândul lor, capătă o imagine standardizată, în care cele două ferestre ale fațadei principale, mai ample decât în perioadele anterioare, sunt unificate printr-o decorație simplă, geometrizată.

TIPUL 4 DE UNITATE DE LOCUIRE

La sfârșitul sec. XX și începutul sec. XXI apar o varietate mare de construcții care nu mai preiau modele identificate mai sus și nu mai răspund cerințelor unei gospodării de tip rural, influențele arhitecturii urbane fiind definitorii. Prin imaginea extrem de variată a acestora, inserarea lor în volumul construit distrug conceptul general dat de regimul de înălțime, de tipologia acoperișurilor, de finisaje, etc.

CONSTRUCȚIILE PERIURBANE

Temporal, ele apar odată cu cele de tipul 2 dar care au avut influență de alt tip în dezvoltarea stilistică. Odată cu dezvoltarea zonei de locuire, în această zonă apar locuințe cu aspect urban.

CONSTRUCȚII DE CULT

Tipologiile construcțiilor de cult din zonă variază în funcție de religiile populației. Istoric, se pot identifica:

- localitate cu populație majoritar romano-catolică: Paleu
- localitate cu populație greco-catolică dar și cu o comunități semnificative de ortodoși și catolici: Sântandrei

În ambele cazuri, bisericile au creat în jurul lor centre ce interes social care s-au materializat în spații publice.

SÂNTANDREI**BISERICA GRECO-CATOLICĂ SF. ARHANGHELI MIHAIL ȘI GAVRIL -1782**

Monument clasat cu codul BH-II-m-B-01204

Captura Google.maps

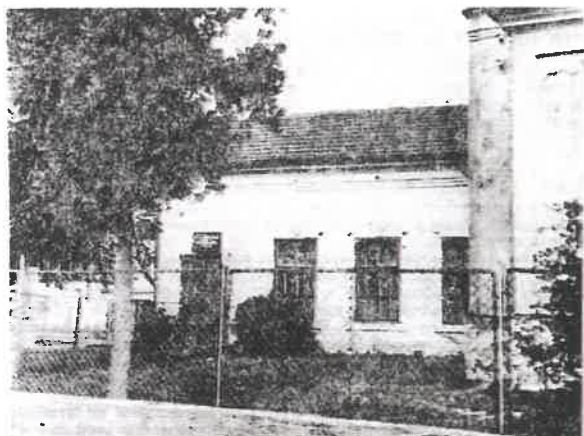
Biserica greco-catolică a fost realizată în anul 1782, într-un largo al străzii Bisericii, fiind mult timp cap de perspectivă dinspre direcțiile est și vest. Mult timp acest largo era pe tot conturul bisericii. La sfârșitul sec. XIX apare o lotizare care face să dispară aspectul general de piațetă. Mai exact se lotizează flancul nordic al bisericii, spațiul public din jurul bisericii reducându-se la trei laturi. Probabil această modificare urbanistică are loc odată cu construcția vechii școli (1848).

Sunt documentate două campanii de reparații majore realizate în 1906 și 1952.

Planimetric este tratată simplu, cu o navă rectangulară și altar decroșat circular. Nava bisericii este acoperită întregi aple, în prezent cu tablă zincată și are turnul așezat în fațada vestică. Altarul este la rândul lui acoperit în două aple care se racordează la o formă circulară.

Din punct de vedere stilistic, biserica aparține barocului târziu provincial cu elemente decorative neo-clasice. Elementele neoclasice sunt reprezentate de pilaștrii adosați terminați în capitele dorice, reprezentați pe tot conturul.

Turnul de pe latura vestică prezintă o succesiune de elemente stilistice, la rândul lor, baroce și neo-clasice. Trecerea de la planul turnului la cel al fațadei se realizează prin două panouri simetrice curbilinii încheiate cu vase monumentale. Volumetria barocă a turnului este sublinată de elansarea specifică. Aceasta este încununată de un coif metalic în spirit eclectic.

Vechea școală

Sursa -Dumitru Iuhas

Satul Sântandrei -contribuții monografice

În aceeași perioadă (1782) sunt construite casa parohială și școala. Aceasta din urmă a fost înlocuită cu construcție de cărămidă în anul 1848.

Vechea casă parohială este, probabil, baza clădirii actuale, modificate și mansardate.

În 2019 o nouă clădire este construită pe locul școlii vechi, între biserică și casa parohială și a avut funcțiune de capelă timp de un an, apoi a devenit birou parohial și oratoriu.

PRIMĂRIA SĂNTANDREI 1910-1912

Captură Google.maps

Sursa -Dumitru Iuhas -Satul Sântandrei, contribuții monografice

În urma unor licitații publice, între anii 1910 și 1912 se construiesc clădirea primăriei, cârciuma comunală, topitoria de cânepă de pe Pârâul Peța, școala cu două clase și locuința pentru învățători. (*Biharvarmegye Hivatalos Lapja 1910, 1912*).

Clădirea Primăriei Sântandrei a fost inițial o construcție parter, aliniată la frontul stradal a str. Principale.

Fațada era formată 7 travei (3+1+3) și avea o tratare relativ simetrică. Piesa principală a fațadei este reprezentată de poarta de acces și este subliniată pe verticală de un fronton cu un accent curbiliniu și marcat pe laterale cu pilaștrii simpli adosați, prelunși mult deasupra liniei cornișei. Intrarea principală era marcată pe ambele laturi de două ferestre alungite.

Ferestrele care creează ritmul fațadei erau tratate identic. Au o decorație fără tratarea parapetului. Ancadramentul avea pe laturile laterale și superioară o linie decorativă, serpuită.

La începutul sec. XXI are loc o mansardare a clădirii, ocazie în care toată fațada se remodelează, decorațiile inițiale dispărând.

PALEU

BISERICA ROMANO-CATOLICĂ SF ANTON DE PADOVA -1825

Monument clasat cu codul BH-II-m-B-01182

Construcția a fost realizată în 1824 la comanda și din contribuția majoritară a conteului Johann Frimont. Acesta a intrat în posesia satului Palota prin donația Împăratului Francisc I în urma unor fapte de viteză ale lui petrecute în războaiele napoleoniene și în Bătălia de la Antrodoco din 1821. Biserica a fost sfințită în data de 22 noiembrie 1829, cu hramul sfântul Anton de Padova.

Clădirea prezintă o planimetrie și o volumetrie speciale dictate de alegerea inedită a formei generale și care a pornit de la imaginea crucii de Malta.

Astfel conturul exterior este o cruce cu laturile evazate. Volumul interior este în formă de cruce dreaptă cu laturile botite cilindric. Intersecția este acoperită de o boltă semicirculară susținută de un tambur. Această combinație de volume a dus la apariția unor zone în interiorul zidărilor, care cuprind accesul în cavou, în cor, în turnurile clopotniță și pod.

Arhitectura generală a fațadelor este una clasicizantă cu o ritmare dată de pilaștrii adosați cu capitel doric. Fiecare fațetă a compoziției volumetrice este încununată cu un timpan triunghiular

În 1831 ctitorul, prințul Frimont, a murit la Viena, iar trupul neînsuflit a fost transportat la biserica din Palota și depus în cavou, conform testamentului. Cavoul este realizat, în partea de sus, din marmură albă de Carrara, iar în partea de jos, din marmură roșie de Salzburg. (Sursa <https://www.biserici.org/>)

Prima restaurare a avut loc în anul 1910, biserica având lucrări de întreținere din nou la aniversarea a 150 de ani.

TROIȚA

De mici dimensiuni, construcția marca, în sec XIX, intrarea în localitate. Tratarea arhitecturală este una clasicizantă cu pilaștrii adosați la colțuri și arcade în plin centru. Fațada principală, cu accesul la strada, este subliniată de un fronton triunghiular

CONSTRUCTII DE LOCUINTE PALOTA

TIPUL 1 DE UNITATE DE LOCUIRE

Palota la începutul sec. XX

Sursa -<https://gallery.hungaricana.hu/>

Apropiate de imaginea istorică, locuințele existente sunt puține la număr și relativ împrăștiate. Au fost identificate un număr de construcții de locuințe prin care se poate creiona o imagine de epocă a acestora.

PALOTA nr 67

Fotografie din anul 2017

PALOTA nr 44

Fotografie din anul 2017

PALOTA nr 51

Fotografie din anul 2017

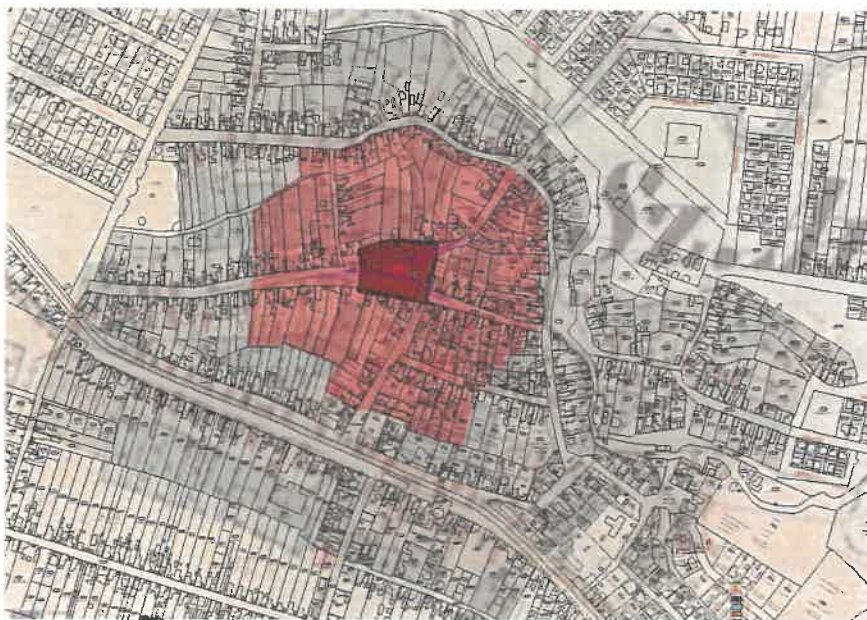
Locuințele sunt de tip rural, cu regim de înălțime parter, cu o fațada la stradă și dezvoltare pe adâncime. Planimetria este în L cu târnaț cu stâlpi din cărămiăa, deschis sau închis în timp cu geamlâc..

3. STUDIU URBANISTIC PRIVIND RELAȚIILE DINTRE ZONA PROTEJATĂ ȘI LOCALITATE

SÂNTANDREI

3.1 ÎNCADRARE ÎN LOCALITATE

După suprapunerea cu hărțile istorice se poate identifica o zonă construită protejată, și zona istorică de referință.

SÂNTANDREI

În această planșă se pot identifica două tipuri de protecție:

- cu gri sunt incluse zona construită și traseele stradale care și-au păstrat profilul istoric.
- Peste această zonă s-au suprapus zonele de protecție (100 metri marcate cu roșu) ale Bisericii greco-catolice, clasat monument istoric, respectiv zona istorică de referință marcată cu bordo.

sursa google.maps

O tratare specială în reglementări s-a acordat zonei de perspectivă susținută de Biserica greco-catolică (vezi imaginile de mai sus), marcate cu bordo închis pe planșa cu zona de protecție.

3.2 IDENTIFICAREA VALORILOR ARHITECTURALE

Marcată cu bordo - **CLĂDIRE CLASATĂ MONUMENT ISTORIC** -Biserica greco-catolică Sf. Arhangheli Mihail și Gavril

Următoarele liste nu sunt exhaustive, sunt o serie de exemple pentru identificarea criteriilor de încadrare valorică a clădirilor din zonele de protecție:

Marcate cu galben - **CLĂDIRI CU VALOARE ARHITECTURALĂ**

Marcate cu portocaliu - **CLĂDIRI CU VALOARE AMBIENTALĂ**

Marcate cu albastru- **CLĂDIRI AGRESIVE DIN PUNCT DE VEDERE ARHITECTURAL SAU/ȘI URBANISTIC**

SANTANDREI

ZONA DE PROTECȚIE A MONUMENTULUI

BISERICA GRECO-CATOLICĂ SF. ARHANGHELI MIHAIL ȘI GAVRIL -1782

	X	Y
1	623467.731	261244.838
2	623439.193	261238.392
3	623475.369	261258.835
4	623487.703	261261.716
5	3496.816	261262.954
6	623494.696	261283.440
7	623515.364	261287.026
8	623515.502	261306.426
9	623549.587	261312.410
10	623546.037	261330.731
11	623556.866	261333.195
12	623565.454	261333.694
13	623580.459	261333.564
14	623592.813	261332.321
15	623607.128	261332.251
16	623607.123	261329.041
17	623625.965	261329.655
18	623624.840	261339.991
19	623653.077	261340.489

20	623665.309	261338.743
21	623674.828	261337.642
22	623698.952	261338.533
23	623714.584	261339.254
24	623724.458	261336.088
25	623730.231	261332.516
26	623744.450	261321.344
27	623763.052	261298.449
28	623774.003	261283.877
29	623779.388	261272.671
30	623782.775	261257.159
31	623788.393	261232.000
32	623794.903	261217.598
33	623797.926	261211.464
34	623803.183	261203.559
35	623817.859	261182.030
36	623828.226	261163.458
37	623829.297	261153.673
38	623825.363	261130.597
39	623821.458	261113.962
40	623816.698	261098.160
41	623815.197	261091.379
42	623806.800	261082.752
43	623804.617	261078.288
44	623799.269	261062.085
45	623797.306	261053.260
46	623796.894	261043.560
47	623796.699	261036.846
48	623783.490	260996.219
49	623799.542	260996.141
50	623757.323	260998.637
51	623742.898	260977.895
52	623733.510	260960.769
53	623724.058	260946.659

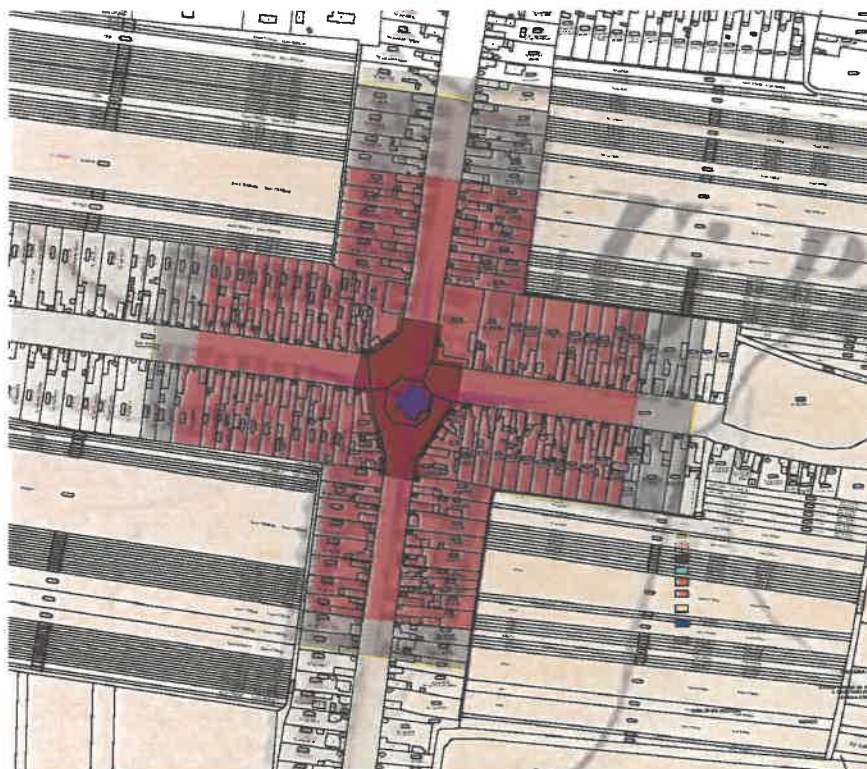
54	623716.060	260942.436
55	623712.447	260937.248
56	623710.460	260933.377
57	623677.268	260934.754
58	623649.235	260936.018
59	623622.280	260937.234
60	623602.450	260932.294
61	623573.345	260932.246
62	623568.865	260931.871
63	623561.766	260931.278
64	623555.866	260930.579
65	623525.798	260927.014
66	623525.941	260932.459
67	623525.699	260939.512
68	623525.488	260945.643
69	623525.228	260953.199
70	623525.033	260958.878
71	623525.380	260967.919
72	623530.634	260974.759
73	623526.271	260988.089
74	623522.163	260999.512
75	623521.454	261001.482
76	623517.675	261011.992
77	623516.592	261015.002
78	623513.549	261023.464
79	623512.523	261029.293
80	623510.505	261029.261
81	623509.254	261031.675
82	623504.442	261042.817
83	623496.404	261041.309
84	623466.057	261034.416
85	623439.193	261075.692
86	623439.193	261094.881
87	623431.209	261119.790

88	623421.421	261150.327
89	623413.318	261146.641
90	623409.431	261158.115
91	623405.624	261169.354
92	623400.430	261185.492
93	623398.500	261190.381
94	623395.699	261202.449
95	623393.829	261210.506
96	623392.175	261217.630
97	623390.006	261226.974

PALOTA

3.1 ÎNCADRARE ÎN LOCALITATE

După suprapunerea cu hărțile istorice se poate identifica o zona construită protejată, și zona istorică de referință.

PALOTA

În această planșă se pot identifica două tipuri de protecție:

- cu gri sunt incluse zona construită și traseele stradale care și-au păstrat profilul istoric.
- Peste această zonă s-au suprapus zonele de protecție (100 metri marcate cu roșu) ale Bisericii romano-catolice, clasat monument istoric, respectiv zona istorică de referință marcată cu bordo.

sursa google.maps

O tratare specială în reglementări s-a acordat zonei de perspectivă susținută de Biserica greco-catolică (vezi imaginile de mai sus), marcate cu bordo închis pe planșa cu zona de protecție.

3.2 IDENTIFICAREA VALORILOR ARHITECTURALE

Marcată cu bordo - **CLĂDIRE CLASATĂ MONUMENT ISTORIC** -Biserica romano-catolică Sf. Anton de Padova

Următoarele liste nu sunt exhaustive, sunt o serie de exemple pentru identificarea criteriilor de încadrare valorică a clădirilor din zonele de protecție:

Marcate cu galben - **CLĂDIRI CU VALOARE ARHITECTURALĂ**

Marcate cu portocaliu - **CLĂDIRI CU VALOARE AMBIENTALĂ**

Marcate cu albastru- **CLĂDIRI AGRESIVE DIN PUNCT DE VEDERE ARHITECTURAL SAU/ȘI URBANISTIC**

PALOTA

ZONA DE PROTECȚIE A MONUMENTULUI

BISERICA ROMANO-CATOLICĂ SF ANTON DE PADOVA -1825

Monument clasat cu codul BH-II-m-B-01182

	X	Y
1	622619.542	258831.342
2	622499.374	258814.248
3	622634.437	258835.244
4	622617.102	258955.074
5	622651.165	258960.124
6	622650.617	258963.703
7	622658.036	258964.822
8	622658.562	258961.265
9	622693.889	258966.314
10	622726.927	258971.043
11	622804.394	258982.590
12	622820.361	258863.482
13	622918.079	258876.522
14	622927.397	258803.676
15	622932.547	258768.482
16	622941.734	258693.123
17	622849.491	258682.253
18	622866.225	258562.618

19	622786.837	258551.847
20	622753.391	258543.162
21	622754.626	258533.893
22	622678.991	258525.070
23	622658.761	258670.975
24	622653.550	258670.294
25	622517.296	258652.490
26	622510.275	258709.754
27	622506.512	258740.460
28	622501.858	258784.073

FIȘA ISTORICĂ A LOCALITĂȚII

FISA ISTORICĂ COMUNA SÂNTANDREI, PUG 2024

ELABORATOR arh. SZABO ANE MARIE

TERITORIU ADMINISTRATIV

jud. BIHOR

1	Forma actuală din data/actul normativ Comuna SÂNTANDREI
2	Situații anterioare formei actuale Nu este cazul
3	Unități administrative din care a făcut parte teritoriul administrativ actual Județul Bihor
4	Denumiri succesive ale unității administrative (lb. Română, alte limbi) Județul Bihor (în maghiară Bihar megye, în slovacă Bihárska župa, în germană Kreis Bihar sau Kreis Bihor)
5	Localități contopite Sântandrei, Palota
6	Localități dispărute Vadasz, Meggyes, Iclod (Iklód), Szent-Mihály, Szent-Miklós și Kakucs
7	Alte denumiri istorice în teritoriul administrativ Județul Bihor -Varmeghia Bihorului (în maghiară Bihar vármegye, în germană Komitat Bihar, în latină Comitatus Bihariensis)
8	Fapte istorice notorii în teritoriul administrativ Comitatul Bihor -atestare documentare din sec. XI Între anii 1660-1692 este ocupat de Imperiul Otoman ca provincia Varat În anul 1876 Regatul Ungariei s-a divizat în șapte Cercuri, cu un total de 64 comitate între care, pe malul Tisei, și Bihorul.
9	Drumuri istorice, vaduri, poduri Traseu existent înainte de sec. XVIII -Oradea -Tărian
10	Data construirii căilor ferate, stațiilor CF Localități cu halte și gări din a doua jumătate a sec. XIX – SÂNTANDREI

LOCALITĂȚILE	
1	Statutul administrativ actual din data/ actul normativ Comuna SÂNTANDREI
2	Atestarea documentară a localitatilor Santandrei -prima atestare documentara – 1291 Palota -prima atestare documentara – 1214
3	Denumiri succesive ale localităților (limba româna, alte limbi) Sântandrei - Szent Andras, Biharszentadrás , Villa Sant Andreae, Zenthandras , Bihar Zentandras , Sf. Andrei Palota – O Palota, Uj Palota , Neu Palota
4	Modul de formare al localităților (creștere normală, creștere prin aporturi de populație, creștere prin împrăștiere, creștere prin industrializare ș.a.) Localități de zonă precocială cu dezvoltare normală – Sântandrei, Ó Palota Localitate cu plan prestabilit -Palota (Uj Palota)
5	Monumente istorice/ pozitie lista/ categoria 356. BH-II-m-B-01182 -Biserica romano-catolică 'Sf. Anton din Padova -1825 Palota nr 25 391. BH-II-m-B-01123 -Biserica greco-catolică Sf. Arhangheli Mihail și Gavril -1782 Sântandrei, str Bisericii nr 351
6	Situri arheologice declarate zone de interes prioritar BH-I-s-B-01008 Așezare, punct "La podul Moii" - în Sântandrei BH-I-s-B-01009 Sit arheologic, punct "Grădina cu legume" - în Sântandrei
7	Alte construcții cu valoare istorică locală
8	Denumiri succesive ale localităților (limba româna, alte limbi) Sântandrei – Szentandrás, Biharszentandrás 1291—1294 Sanctus Andreas, 1332 Sacerdos de Villa Sancti Andree 1370 Zenthandras 1574 Zentandras 1587 Zent Andras 1599 Bihar Szent András 1828 Szent András 1913 Biharszentandrás Palota - Palota, Palota Nouă, Ujpalota, Neupalota 1214 Palatium 1279 castrum Deerspalataya,

	1335 Palatha, 1341 Palata, Palaty, 1343 Derspalataya 1437 Palotha 1588 Palota 1828 Uj Palota 1851 Palota, Uj-Palota)
9	Fapte istorice notorii in localitate Nu este cazul
10	Distrugeri ale localităților/construcțiilor (incendii, cutremure, inundații, asedii s.a.) Nu este cazul
11	Operațiuni urbanistice de amploare care s-au desfășurat în localități Nu este cazul
12	Cartiere istorice și părți istorice din localități Nu este cazul

